

Ženy a muži na rodičovské dovolené

Bakalářská práce

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obory:

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Nella Bryndová

Vedoucí práce:

PhDr. Lenka Václavíková, Ph.D.

Katedra filosofie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Nella Bryndová
Osobní číslo: P16000241
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: Ženy a muži na rodičovské dovolené
Zadávající katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka zmapuje základní aspekty rodičovské dovolené v současné České republice z hlediska role žen či mužů v hlavní pečovatelské roli. Bude se zabývat hlavními strategiemi a postupy, které rodiče volí při rozhodování o rodičovské dovolené jak z hlediska hlavního rodičovského pečovatele, tak s ohledem na délku rodičovské dovolené a další socio-ekonomické dopady na rodinu. Specificky se pak zaměří na otce na rodičovské dovolené. Součástí práce bude porovnání aktuální situace v České republice se situací v zemích, kde je model otce na rodičovské dovolené zavedený delší dobu. Studentka bude vycházet především ze sociologické a psychologické literatury. Bude se řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucí práce a bude text průběžně konzultovat.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- DUDOVÁ, Radka, ed. Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007, 166 s. Sociologické studie, 07:3. ISBN 978-80-7330-119-4.
- HAŠKOVÁ, Hana et al. Rovné příležitosti mužů a žen při sladování práce a rodiny?. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2003. 111 s. Gender & sociologie = Gender & sociology. ISBN 80-7330-048-6.
- KOHOUTEK, Rudolf. Vývoj a výchova dítěte v rodině. Brno: CERM, 1998. 17 s. Společenské vědy; NS. ISBN 80-7204-105-3.
- KŘÍŽKOVÁ, Alena et al. Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. 105 s. Sociologické studie = Sociological studies; 06: 14. ISBN 80-7330-112-1.
- MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. ISBN 80-86429-05-9.
- NEŠPOROVÁ, Olga. Harmonizace rodiny a zaměstnání. Část 4, Rodiny s otci na rodičovské dovolené. Praha: VÚPSV, 2005. 86, 7 s. ISBN 80-239-6824-6.

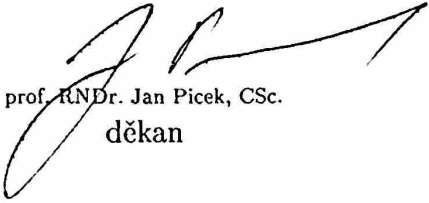
Vedoucí bakalářské práce:

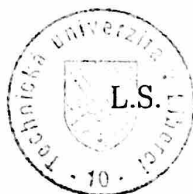
PhDr. Lenka Václavíková, Ph.D.

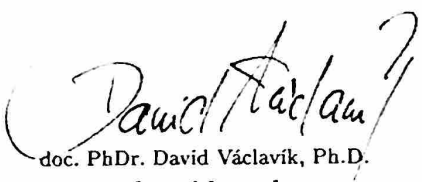
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **20. dubna 2018**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2019**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 24. dubna 2018

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS/STAG se shodují.

4. prosince 2019

Nella Bryndová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní PhDr. Lence Václavíkové, PhD. za její věcné připomínky, vstřícnost při konzultacích a za odborné vedení této bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala rodině, nejlepší kamarádce Petře za podporu, spolužačkám Adéle a Barboře za jejich cenné rady, kolegyním Kristýně a Colettě za společnou cestu za titulem, a také Tomáši Hlavsovi za celoživotní doprovod při studiu. Konečně děkuji svému příteli Jiřímu za veškerou podporu.

Anotace

Tato bakalářská práce mapuje základní aspekty rodičovské dovolené v současné České republice z hlediska role žen či mužů v hlavní pečovatelské roli. Práce se zabývá hlavními strategiemi a postupy, které rodiče volí při rozhodování o rodičovské dovolené jak z hlediska hlavního rodičovského pečovatele, tak s ohledem na délku rodičovské dovolené a další socio-ekonomické dopady na rodinu. Konkrétně se zaměřuje na proměny role otce, současné podoby otcovství a otce na rodičovské dovolené. Součástí práce je porovnání situace v ČR se zeměmi, kde je model otce na rodičovské dovolené zavedený delší dobu, případně kde je tato možnost využívána častěji. V závěru je zhodnocena současná situace otců na rodičovské dovolené v ČR a jsou zde uvedeny možnosti, které by mohly vést k větší motivaci otců podílet se na péči o malé děti.

Klíčová slova

gender, rodičovská dovolená, otcovství, rodina, dítě, matka, raná péče, maskulinita

Anotation

This bachelor thesis charts the basic aspects of parental leave in the present Czech Republic in terms of the role of women or men in the main care role. The thesis deals with the main strategies and procedures that parents choose when deciding on parental leave, both from the point of view of the main parental caregiver and with regard to the length of parental leave and other socio-economic impacts on the family. Specifically, it focuses on transforming the role of the father, the current form of fatherhood and father on parental leave. Part of the thesis is to compare the situation in the Czech Republic with countries where the father's model on parental leave has been introduced for a long time, or where this option is used more often. In conclusion, the current situation of fathers on parental leave in the Czech Republic is evaluated and there are mentioned possibilities that could lead to greater motivation of fathers to participate in the care of small children.

Keywords

gender, parental leave, fatherhood, family, child, mother, early care, masculinity

Obsah

ÚVOD	10
1 ZÁKLADNÍ POJMY	12
1.1 SOCIÁLNÍ KONSTRUKT	12
1.1.1 Gender.....	12
1.1.2 Sociální role a genderové stereotypy.....	13
1.2 FEMINITA.....	15
1.3 MASKULINITA.....	16
1.3.1 Maskulinita vs. feminita	17
2 PÉČE O DÍTĚ V SOUČASNÝCH RODINÁCH	20
2.1 RODINA	20
2.1.1 Současná rodina.....	21
2.2 RODIČOVSTVÍ	22
2.2.1 Vnímání rodičovství v individualizované společnosti	23
2.3 RANÁ PÉČE O DÍTĚ	26
2.3.1 Mateřská dovolená.....	27
2.3.2 Rodičovská dovolená.....	28
2.4 SDÍLENÉ RODIČOVSTVÍ	30
3 OTCOVSKÁ ROLE	32
3.1 VÝZNAM A FUNKCE OTCOVSTVÍ.....	32
3.2 ROLE OTCE A JEHO PROMĚNY.....	34
4 SOUDOBE OTCOVSTVÍ	38
4.1 „NOVÝ“ OTEC	38
4.2 AKTIVNÍ OTCOVSTVÍ.....	40
4.3 OTCOVÉ NA RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ	41
5 VYUŽÍVÁNÍ RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ	43
5.1 VYUŽÍVÁNÍ RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ OTCI V ČR	43
5.1.1 Postoj rodičů k čerpání rodičovské dovolené muži.....	45
5.1.2 Motivy rodičů pro volbu otce čerpat rodičovskou dovolenou.....	46
5.2 POROVNÁNÍ SITUACE V ČR S OSTATNÍMI ZEMĚMI	47
5.2.1 Švédsko.....	47
5.2.2 Norsko	48
5.2.3 Dánsko	49
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY	54
SEZNAM PŘÍLOH	57

Seznam tabulek

Tabulka 1: **Počty mužů a žen pobírající rodičovský příspěvek (2004–2017)**44

Tabulka 2: **ČR vs. skandinávské země**.....51

Seznam použitých zkratk a symbolů

ČR – ČESKÁ REPUBLIKA

MD – MATEŘSKÁ DOVOLENÁ

MPSV – MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

RD – RODIČOVSKÁ DOVOLENÁ

VÚPSV – VÝZKUMNÝ ÚSTAV PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

ÚVOD

Téma „*Ženy a muži na rodičovské dovolené*“ jsem si pro svou bakalářskou práci zvolila s ohledem na jeho aktuálnost a atraktivitu. Ve společnosti dochází stále k větší snaze vytvořit stejné příležitosti pro muže a ženy, a to i v oblasti péče o dítě. S proměnou společnosti souvisí tedy i proměna genderových a sociálních rolí. Žena jako matka byla už od počátků vzniku rodiny považována za hlavní pečovatelku o děti a domácnost. Mužova role naopak spočívala hlavně ve finančním zabezpečení rodiny. Vzhledem ke zvyšování počtu žen na pracovním trhu dochází k narušení této stereotypní představy a muži se častěji dostávají k roli hlavního pečovatele. Právě na proměny otcovské role a na model otce na rodičovské dovolené jsem se v této práci zaměřila.

Role otce prošla mnohými historickými změnami, až nakonec získala současnou podobu „nového“ otcovství. Tento pojem je v současné době velice často užíván v souvislosti s aktivním otcovstvím. Jedná se o takové otce, kteří se stále víc aktivně podílejí na výchově svého dítěte. Patří mezi ně právě i muž, který zastává roli hlavního pečovatele a je na rodičovské dovolené.

V České republice dál přetrvává konzervativnější přístup k rozdělení genderových rolí v rámci rodiny. I přes to, že právní ustanovení podmínek pro využívání rodičovské dovolené bylo v roce 2001 upraveno, nedochází k zásadnějším a výraznějším změnám v obsazení žen či mužů do hlavní pečovatelské role. Stále je většinou jako hlavní pečovatelská osoba volena právě matka dítěte.

Dalším důležitým tématem, které s péčí o dítě souvisí a kterým se v práci zabývám, je význam otcovské role v raném věku dítěte. Pro pozitivní vývoj dítěte má otec stejně důležitou roli a funkci jako matka dítěte. Je tedy důležité, aby dítě mělo na blízku oba své rodiče, kteří se budou společně starat o zajištění jeho potřeb a jeho výchovu.

Tato práce je rozčleněna do pěti kapitol. V první kapitole seznamuji čtenáře se základními pojmy, jako jsou např. gender, sociální role nebo maskulinita. Tyto uvedené pojmy slouží jako uvedení do problematiky, případně mají za úkol poskytnout snazší orientaci a porozumění textu práce.

Ve druhé kapitole se zabývám základními funkcemi rodiny a její současnou podobou. Dále je zde uvedeno tradiční vnímání ženských a mužských rolí

v individualizované společnosti a s tím spojené rozdělení na *mužské – veřejné* a *ženské – soukromé*. Součástí této kapitoly je také podkapitola zabývající se zajišťováním raných potřeb dítěte, jako je např. jídlo, čistota, teplo a pohodlí. V této kapitole jsem také zmapovala a uvedla základní aspekty, právní ustanovení a definice pojmů *mateřská* a *rodičovská dovolená*. Nakonec se zde věnuji pojmu sdílené rodičovství a uvádím jeho možný kladný vliv na vývoj dítěte.

Třetí kapitola mapuje v obecném pojetí význam a funkci otcovství a také historický vývoj otcovské role a její proměny. Jak už je výše uvedeno, tak historické proměny otcovské role daly vzniknout nové, současné podobě otcovství, kdy se otec stává více angažovaným nejen v péči o dítě, ale také v podílení se na práci v domácnosti.

Na současnou podobu otcovství navazuje kapitola čtvrtá, která se věnuje pojmům, které souvisí s pečovatelským a angažovaným otcovstvím. V jednotlivých podkapitolách jsou uvedeny např. činnosti, které zastává nově otec namísto matky, nebo vnímání a přijetí společnosti těchto moderních otců, případně je zde pojednáváno o problematice související s obavou o zachování mužství při převzetí některých „mateřských“ vlastností a dovedností.

V poslední kapitole se zabývám konkrétním procentuálním zastoupením mužů a žen na rodičovské dovolené. Uvádím zde důvody a hlavní motivy, které rodiče vedly k tomu, aby na rodičovskou dovolenou nastoupil muž, a s tím také související pohled rodičů na toto „netradiční“ rozdělení rolí. V jednotlivých podkapitolách je mapována situace ve vybraných zemích, která je poté porovnávána se situací v České republice.

K práci je přiložen rozhovor s jedním z otců, kteří celodenně pečují o své dítě. Tento rozhovor můžeme vnímat jako doplnění teoretické části práce, které nám nabízí náhled na konkrétní případ a běžnou praxi otce na rodičovské dovolené.

1 ZÁKLADNÍ POJMY

1.1 Sociální konstrukt

Sociálním konstruktem rozumíme teorii, která byla vytvořena společností. Společenským produktem je např. i problematika genderu. Sociální role mužů a žen se totiž mění s časem, vývojem společnosti a odlišují se hlavně v závislosti na kultuře daného národa.¹ Nejedná se o přirozené či předem určené rozdíly mezi ženou a mužem, ale o rozdíly odrážející vývojový stupeň sociálních vztahů. Z výše uvedených skutečností vyplývá, že se jedná právě o lidský výtvar – o naši lidskou konstrukci. Gender tedy nelze považovat za univerzální jev, protože je proměnný v závislosti na místě a času svého vzniku.²

1.1.1 Gender

Vzhledem k charakteru práce je důležité vymežit samostatný pojem *gender*, který je úzce provázán s obsahem a významem jednotlivých kapitol a podkapitol. Gender je definován jako *sociální konstrukt* ženské a mužské role ve společnosti, někdy také označován jako sociální pohlaví.³ Socioložka Hana Maříková definuje gender jako odkaz na sociální rozdíly mezi mužem a ženou označující kulturní charakteristiky a modely, které jsou přiřazovány buď mužskému nebo ženskému biologickému pohlaví. Skutečnost, zda je jedinec mužského či ženského pohlaví ovlivňuje jeho hodnoty, životní stanoviska, schopnosti, názory, chování, možnosti nebo individuální životní styl.⁴

Claire Renzetti a Daniel Curran uvádí, že lidé se definují různými způsoby a jedním z nich je vymezení se z hlediska pohlaví. Když se jedinec definuje jako muž nebo žena, nejen že sděluje anatomii svého těla, ale jeho sdělení přesahuje až k vyvolání určité představy o souboru osobních vlastností a vzorců chování. Jelikož lidé obecně přijímají

¹ OAKLEY, Ann, 2000. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál. ISBN 80-7178-403-6, s. 99, 120.

² MAŘÍKOVÁ, Hana, ČERMÁKOVÁ, Marie, ed., 2000. Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace). Praha: Sociologické nakladatelství. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-93-1, s. 11.

³ OAKLEY A., 2000, s. 123

⁴ MAŘÍKOVÁ H., ČERMÁKOVÁ M., ed., 2000, s. 11-12

předpoklady vztahující se k genderu za správné či platné, je na nás společností vyvíjen větší tlak a z toho mohou pramenit obavy a pochybnosti, zda jsme dostatečně „femininními ženami“ či „maskulinními muži“.⁵

Z genderového hlediska je rodina základní strukturovanou a hierarchizovanou jednotkou pro sociální nerovnost, která je tvořena pomocí svého uspořádání na základě pohlaví.⁶ Každý člen rodiny má svou funkci, kterou plní ve prospěch svůj a ve prospěch ostatních členů. V obecném pojetí by model tradiční rodiny definoval muže jako živitele a ochránce rodiny, ženu jako pečovatelku o děti a domácnost a dítě jako závislého jedince na péči rodičů po určitou dobu svého života. S tímhle stereotypním náhledem na genderové role souvisí následující samostatná podkapitola.

1.1.2 Sociální role a genderové stereotypy

Sociální (genderové) role jsou souborem zjevných i skrytých pravidel, které jsou definovány danou kulturou a společností. Každá kultura má určité principy, podle nichž dělí činnosti na ty, které jsou vhodné pro ženy a které naopak pro muže.⁷ Tento soubor pravidel také určuje, jak se žena či muž má chovat, oblékat a myslet s ohledem na své biologické pohlaví.⁸ Například materiální zabezpečení a finance jsou všeobecně klasifikovány jako mužské role, a naopak péče o děti a domácnost je přiřazována roli ženské. Oackleyová udává konkrétní příklad, kdy odkazuje na přehled *Images of Women in Society*, který byl vydán v 60. letech organizací UNESCO. V tomto výzkumu bylo zjištěno, že všechny zkoumané země zastávaly přímo odpor vůči zaměstnanosti matek malých dětí. Případ, kdy matka malého dítěte byla zaměstnaná, byl považován za zanedbávání dětí a domácnosti. Všechny zkoumané společnosti se shodly na tom, že žena by měla být doma a muž zastávat povolání hodné muže.⁹

Podle *strukturálně funkcionalistického* konceptu je důležité vycházet ze základní skutečnosti a tou je biologická odlišnost muže a ženy. Tyto odlišnosti byly podnětem ke vzniku rozlišování genderových rolí. Od každého nositele se očekává, že danou

⁵ RENZETTI, Claire M., CURRAN, Daniel J., 2003. Ženy, muži a společnost. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0525-2, s. 20.

⁶ MAŘÍKOVÁ H., ČERMÁKOVÁ M., ed., 2000, s. 11-12

⁷ OACKLEY A., 2000, s. 99

⁸ OACKLEY A., 2000, s. 123

⁹ OACKLEY A., 2000, s. 100

společenskou roli bude dodržovat a chovat se dle očekávání společnosti. Ženská role byla po značnou část dějin označována jako role „domácí“. Jestliže ženy rodí a následně kojí děti, je logické, aby právě ženy zůstávaly s dětmi doma a vychovávaly je. V souvislosti s tím bylo přirozené, aby žena zastávala další domácí povinnosti a práce. Naopak muži jsou díky jejich biologické konstituci dle této koncepce předurčení k roli živitele a ochránce rodiny.¹⁰

Z výše uvedených skutečností lze předpokládat, že žena má předem určenou roli, chystá-li se být rodičem. Ale rodičem se stává také muž, rodičovství zahrnuje jak mateřství, tak otcovství.¹¹ Vzhledem k přibývajícím snaze vytvořit rovnocenné příležitosti mužům a ženám by mateřství nemělo omezovat ekonomickou ani sociální roli žen o nic víc než otcovství role mužů.

S ohledem na výše uvedené rozdělení mužských a ženských rolí bychom měli uvést další související pojem – stereotyp. *Stereotyp* chápeme jako jakýsi stabilní prvek v našem vědomí, který většinou nepochází z naší vlastní zkušenosti. Stereotyp je označení pro zjednodušený popis určité společenské skupiny a může mít jak pozitivní, tak negativní charakter. Vzhledem k tématu práce uvádím konkrétně společenskou skupinu mužů a žen. Tzv. *genderové stereotypy* nám zjednodušeně říkají, jak má vypadat „maskulinní muž“ a „femininní žena“. Tyto stereotypy by měly být univerzálně platné s předpokladem, že znaky tvořící genderový stereotyp jsou sdíleny všemi příslušníky daného pohlaví. Avšak nemusí to být pravidlem, protože mnozí jedinci (mužského či ženského pohlaví) se těmito stereotypním schémataům vymykají.¹²

Je přirozené, že většina lidí se při jednání s druhými opírá o genderové stereotypy. Podobné rozlišování se ale neodehrává pouze na úrovni vzájemné komunikace mezi jednotlivci, ale také na úrovni společenské.¹³ Lidé obvykle vnímají tyto stereotypy jako bipolární, tzn. že muž nenese žádné rysy ženskosti a naopak.¹⁴ Nabízí se otázka, jak se společnost dívá na muže, kteří se rozhodnou pečovat o své malé dítě a chtějí být na rodičovské dovolené. Zůstává muž mužem, když se vymyká tradičním společenským

¹⁰ RENZETTI C. M., CURRAN D. J., 2003, s. 23-24

¹¹ OACKLEY A., 2000, s. 100

¹² RENZETTI C. M., CURRAN D. J., 2003, s. 20-21

¹³ RENZETTI C. M., CURRAN D. J., 2003, s. 20-21

¹⁴ RENZETTI C. M., CURRAN D. J., 2003, s. 20

představám o charakteristice mužství? Ženské a mužské rysy chování a osobnosti jsou uvedeny v následující podkapitole.

1.2 Feminita

Feminita neboli ženskost je pojem, který může být chápán z psychologického hlediska jako souhrn vlastností, které jsou charakteristické pro ženy, nebo z kulturně historického hlediska jako prostorově a časově ustálený vzor ženského chování. Znak feminity jsou často spojovány s kulturně vytvářenými a společností podporovanými rolami. Žena je většinou společností definována hlavně skrze roli matky.¹⁵

S tím souvisí i teorie Sandry Bem, která uvádí, že kultura každé společnosti se skládá ze souboru skrytých předpokladů ohledně toho, jak by členové dané společnosti měli vypadat, uvažovat, cítit a jednat. Tyto předpoklady jsou zabudovány do kulturních diskurzů, společenských institucí i duševního založení jednotlivců. Z toho vyplývá, že generaci po generaci se „neviditelně“, ale soustavně reprodukuje určité vzorce chování a myšlení. Bem tyto předpoklady označuje jako „optická skla“.¹⁶

Jedním z optických skel je podle Bemové *androcentrismus*. Tento termín označuje představu, že muži jsou nadřazeni ženám.¹⁷ Z toho důvodu jsou ženám obvykle přiřazovány způsoby chování nebo vlastnosti, které jsou právě opakem „typicky“ mužských vlastností. Za „typicky“ ženské se považují vlastnosti jako např. něžnost, emocionalita, jemnost, nesamostatnost, slabost, závislost, nerozhodnost, náládovost apod.¹⁸

Stereotypní náhled na role a vlastnosti tradičně přiřazovaným ženám či mužům ovlivňuje jedincům přístup k povoláním, zařízením a skupinám daných společností. I v dnešní době je stále větší zastoupení žen v sociální sféře, zatímco povolání zaměřené na techniku a přírodní vědy zastávají spíše muži.

¹⁵ KALNICKÁ, Zdeňka, 2009. Úvod do gender studies: otázky rodové identity. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd. ISBN 978-80-7248-528-4, s. 7.

¹⁶ RENZETTI C. M., CURRAN D. J., 2003, s. 103

¹⁷ RENZETTI C. M., CURRAN D. J., 2003, s. 103

¹⁸ KARSTEN, Hartmut, 2006. Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]. Praha: Portál. Spektrum (Portál). ISBN 80-7367-145-x, s. 24-25.

1.3 Maskulinita

V úvodu této podkapitoly uvádím „typicky“ mužské vlastnosti, které ilustrují tradiční pojetí mužství. Seznam „typicky“ mužských vlastností a způsobů chování je následující. Muži jsou agresivní, autoritativní, vůdci, vyrovnaní, neohrožení, nezávislí, odvážní, sebejistí, silní a energičtí, racionální a velcí a silní.¹⁹

Maskulinita může být definována i skrze identitu otcovství. Pokud bychom to shrnuli do rovnice, tak být mužem, rovná se možnost stát se otcem. Souvisí s tím i biologické předpoklady jako mužské genitálie a sperma. Tyto dva atributy jasně představují mužství a jsou podmínkou pro otcovství. Díky sociologickému konceptu maskulinity je možné vysvětlit různé otázky týkající se otcovské identity, protože muži (otcové) často definují svoji identitu v kontrastu s ženami (matkami).²⁰

V obecném povědomí je mužství chápáno jako něco, co je vrozené a předem dané biologickým mužstvím a jako něco, co by měl muž viditelně prokazovat světu. To, co považujeme běžně za mužské, vychází právě ze sociální konstrukce povahy maskulinity.²¹

Existuje více podob mužství, protože každá společnost a kultura má vlastní podoby. V souvislosti s tím se začalo o maskulinitách hovořit v množném čísle. Každá kultura má vlastní představu o tom, jak má vypadat „správný“ model muže, avšak nevyklučuje se zde možnost existence většího počtu definic mužství. Souvisí to s postavením ve společnosti (třídě), etnicitě, rase, věku a regionu.²²

Je nutné uvést, že tyto typy maskulinity si nejsou rovny a každá společnost si vybere jeden dominantní typ (tzv. hegemonická maskulinita), jenž je pak nadřazený a podle něj je každý muž poměřován. Existuje několik charakteristik, které právě *hegemonickou maskulinitu* definují.²³ Jednou z definic je definice od Ivy Šmídové, která charakterizuje hegemonické mužství jako model, který je zastoupen minimálním množstvím mužů. Uvádí, že málokterý muž splňuje všechny podmínky pro normativní standard mužství. Konkrétní obraz hegemonického mužství v západním světě je charakterizován

¹⁹ KARSTEN H., 2006, s. 24-25

²⁰ DUDOVÁ, Radka, 2008. Otcovství po rozchodu rodičovského páru. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 234 s. Sociologické disertace. ISBN 978-80-7330-136-1, s. 160.

²¹ DUDOVÁ R., 2008, s. 160

²² DUDOVÁ R., 2008, s. 160

²³ DUDOVÁ R., 2008, s. 160

následovně: běloch mladšího středního věku, ze střední vrstvy společnosti, mocný muž projevující se ve veřejné sféře, soutěživý až agresivní.²⁴ Další definici formulovala Radka Dudová a dle ní by muž měl být úspěšný, spolehlivý, schopný, agresivní, ambiciózní, soběstačný a u obou definic je lehce kontroverzní předpoklad, že by takový muž měl být heterosexuální.²⁵

Koncept maskulinity se během posledních let mění, ale i přesto při vyslovení pojmů „muž“ nebo „mužství“ je pro člověka snadné představit si konkrétní charakteristiky a vlastnosti, jež jsou v souvislosti s mužstvím jistými standardy. Muži se neustále s těmito stereotypními představami poměřují, nebo se jich snaží dosáhnout, případně jsou s nimi srovnáváni. Maskulinita jako ideologie velice ovlivňuje životy mužů i žen, a to proto, že muži jsou v naprosté většině případů definováni skrze charakteristiky, které obecně vylučují nebo nepodporují osobní péči a starost o druhé, emocionalitu, závislost na druhých a vztahovost. Tyto vlastnosti ale jednoznačně představují angažované a pečující rodičovství, a proto někteří otcové mají obavy o ztrátu své „mužnosti“, projeví-li se jako starostliví a pečující otcové.²⁶

1.3.1 Maskulinita vs. feminita

Dominantní obraz mužství je vykonstruován pomocí protikladů vůči mužům patřícím k sexuálním či rasovým menšinám, a hlavně vůči ženám. Obecně si muži svou mužskou identitu budují v kontrastu a ve srovnání s tím, co považují za „ženské“.²⁷ Radka Dudová ve své publikaci uvádí vzorek mužů, kteří zastávali dva různé postoje. První vzorek mužů zastává názor, že na pohlaví rodiče nezáleží a že muž se dokáže o dítě postarat stejně dobře jako žena. Někteří muži z uvedeného vzorku se přímo vymezují proti tradičnímu vnímání mužských a ženských rolí (jedná se hlavně o pečující a pomáhající otce). Tato skupina zastávající uvedený názor také klade důraz na aspekt dobrovolnosti – otec musí chtít, což paradoxně potvrzuje platnost tradičního rozdělení genderových rolí.²⁸ Jako příklad uvádím následující výrok:

²⁴ MAREŠ, Petr, POTOČNÝ, Tomáš, ed., 2003. Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15.-17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Brno: Barrister & Principal. Sociální studia. ISBN 80-86598-61-6, s. 160.

²⁵ DUDOVÁ R., 2008, s. 160

²⁶ DUDOVÁ R., 2008, s. 161

²⁷ DUDOVÁ R., 2008, s. 161

²⁸ DUDOVÁ R., 2008, s. 161

Výrok č. 1: „*Takže když to tomu chlapovi nevadí, tak se o to dítě může starat odmalinka ve všem.*“ (Miroslav, řidič, dcera 10 let)²⁹

Druhou skupinou jsou muži, kteří nepřipouští možnost měnit tradiční uspořádání rolí (viz výrok č. 2).

Výrok č. 2: „*Mám pocit, že minimálně několik set let je u nás zakódovaný, že muž se stará o ten příjem a o to, aby ta rodina přežila, žena se stará o to, aby to nějak klapalo, myslím si, že je dost obtížný to měnit.*“ (Oto, ekonom, syn (24), dcera (20))³⁰

Ve velké míře stále přetrvává přesvědčení, že ženy a muži jako rodiče dávají dětem každý něco jiného. Mateřský a otcovský vliv na dítě jsou vnímány jako dva různé světy, které mají být v rovnováze. Dítě by mělo být v kontaktu s oběma rodiči a od žen se učit světu ženskému a na druhou stranu od mužů světu mužskému. Podle dotazovaných dochází k problému, pokud mužský element chybí. Podle nich se situace zhorší, pokud rozvedené ženě přijde na pomoc její matka. Najednou má dítě dvojnásobný ženský přínos, ale naopak ten mužský mu chybí.³¹ Pokud by k takové situaci došlo, narušila by se výše uvedená „teorie rovnováhy“, což je podle dotazovaných nežádoucí.

Podle většiny z této skupiny dotazovaných by *matka* měla být empatická, citová, měla by mít schopnost dítě vyslechnout, případně utěšit, starat se o úpravu domácnosti a vytvářet teplo domova. Naopak *otec* by měl být na dítě tvrdší, určovat limity, stanovovat pravidla a dohlížet na jejich dodržování, oddělovat dítě od matky, ukazovat dítěti vnější svět a připravovat ho na něj. Z těchto výroků vyplývá, že určité charakteristiky, schopnosti a dovednosti jsou od „přírody“ přiřazovány ženám a jiné zase mužům. Na tyto charakteristiky jsou navázány další vlastnosti, které pak dovytváří genderové stereotypy, o nichž se už dále nepochybuje. V mnoha případech dochází k využití těchto argumentů pro zdůvodnění a racionalizaci mnohých nerovností v oblasti genderu.³²

Pokud bychom uvedené výroky a názory shrnuli, dojdeme k závěru, že soudobý diskurz otcovství a rodičovství je v České republice stále biologizován. Tuto skutečnost

²⁹ DUDOVÁ R., 2008, s. 161

³⁰ DUDOVÁ R., 2008, s. 162

³¹ DUDOVÁ R., 2008, s. 162

³² DUDOVÁ R., 2008, s. 162

podporuje také fakt, že média, odborné a odborně-popularizační publikace posilují přesvědčení o esenciálním charakteru mateřství a otcovství, potažmo ženství a mužství.³³

V mnoha publikacích je automaticky pojednáváno o ženách jako o těch, kdo se celodenně stará o své malé děti. Jako příklad uvádím publikaci *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří* od Marie Vágnerové, kde na straně 136 uvádí: „*Matky zajišťují většinu péče o malé děti, jejich výchovu i celkový rozvoj. V interakci s malým dítětem bývají aktivnější než otcové, věnují dětem zcela logicky více času, protože péče o ně je v této době, kromě domácnosti, jejich hlavní náplní. (...) Matka zůstává i v předškolním věku garantem každodenní péče, je pro dítě téměř stále dostupná, setrvává v pozici ochránitelky, je zdrojem citové jistoty a bezpečí, ale je i výchovnou autoritou.*“³⁴

³³ DUDOVÁ R., 2008, s. 162

³⁴ VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5, s. 136.

2 PÉČE O DÍTĚ V SOUČASNÝCH RODINÁCH

Druhá kapitola se věnuje vymezení pojmů rodina, rodičovství, raná péče a právnímu ustanovení pro možnost čerpání mateřské a rodičovské dovolené. V závěru je uveden model sdíleného rodičovství, který by mohl být nejideálnějším řešením s ohledem na pozitivní vývoj dítěte a na prohlubování vztahů jak mezi rodiči a dítětem, tak i mezi partnery.

2.1 Rodina

Pojem *rodina* je velmi těžké jednotně definovat. Podle sociologa Jana Jandourka lze rodinu definovat jako formu dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Uvádí, že mezi další znaky rodiny patří společné soužití, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumace statků apod.³⁵

Další definice chápe rodinu jako „malou skupinu lidí, která vzniká manželstvím a umožňuje vzájemné soužití mezi oběma manželskými partnery, soužití rodičů a jejich dětí, utváření vztahů mezi příbuznými a vztahů mezi rodinou a společností.“³⁶ Rodina je většinou ještě dále dělena podle počtu generací, které žijí pohromadě. Rozlišujeme např. rodinu nukleární (otec, matka, děti) a rodinu rozšířenou, kde jsou zahrnuti prarodiče, tety, strýcové a ostatní příbuzní. Mezi další užívané odborné termíny patří rodina (ne)úplná, rodina (dys)funkční a rodina (in)stabilní.³⁷

Rodina má různé *funkce*, které plní ve prospěch svých členů, ale také ve vztahu ke společnosti. Např. Jandourek uvádí jako hlavní funkci rodiny reprodukci lidského rodu a výchovu potomstva.³⁸ Mezi rozšířenější základní funkce rodiny patří funkce ekonomicko-zabezpečovací, biologicko-reprodukční, výchovná a funkce odpočinku a regenerace tělesných a duševních sil. *Ekonomicko-zabezpečovací* funkce rodiny souvisí

³⁵ JANDOUREK, Jan, 2007. Sociologický slovník. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-269-0, s. 206.

³⁶ MAŇÁK, Josef, PROKOP, Jiří, SOLFRONK, Jan, ed., 1998. Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie: příspěvek ke vzdělávání učitelů. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-58-3, s. 54.

³⁷ MAŇÁK J., PROKOP J., SOLFRONK J., ed., 1998, s. 54

³⁸ JANDOUREK J., 2007, s. 206

hlavně s odpovědností rodičů, kteří by měli zajistit materiální podmínky pro zdravý a plnohodnotný vývoj dětí.³⁹

Na *biologicky-reprodukční* funkci je nahlíženo z několika pohledů. V dřívější době bylo nahlíženo na děti jako na pokračování rodu a následovníky rodinné profesní tradice, tzn. že tato funkce úzce souvisela i s funkcí ekonomicko-zabezpečovací. Další pohled na biologicko-reprodukční funkci souvisí s tím, že manželství je a bylo prostředím pro společensky uznávaný sexuální styk. Některé názory v sociologických publikacích vidí podstatu existence rodiny právě v sexuálním a rodičovském instinktu.⁴⁰

Další, nyní asi nejvíc významná funkce rodiny pro její fungování, je *funkce odpočinku a regenerace tělesných a duševních sil*. Rodina a domov tedy představuje jakési kompenzační prostředí, které poskytuje svým členům prostředí pro regeneraci sil. Jednotliví členové rodiny, většinou ti dospělí, se mohou odreagovat od svých pracovních povinností, požadavků a nároků. Děti většinou hledají a nacházejí toto prostředí spíše mimo rámec rodiny, ale ani v případě dětí nelze podceňovat podíl rodiny z hlediska této funkce.⁴¹

2.1.1 Současná rodina

Vzhledem k historickému vývoji rodiny je potřeba uvést pojem *současná rodina*. Rysy současné rodiny se odlišují od rysů rodiny někdejší (nesoučasné), která je dnes spíše už výjimkou.⁴² Psycholog Zdeněk Helus uvádí pět znaků současné rodiny, které ji charakterizují.

Současná rodina je rodinou *nukleární*, která je tvořena několika málo lidmi (otec, matka, dítě), kteří tvoří jádro, a to je jakýmsi nitrem rodiny. Toto jádro tvoří buď partnerská či manželská dvojice, v tom případě se jedná o rodinou *manželskou*. Partneři nebo manželé jsou také matkou a otcem svých dětí, a z toho vyplývá, že je to rodina i *dvougenerační* (generace rodičů a generace dětí).⁴³

³⁹ MAŇÁK J., PROKOP J., SOLFRONK J., ed., 1998, s. 54

⁴⁰ MAŇÁK J., PROKOP J., SOLFRONK J., ed., 1998, s. 55

⁴¹ MAŇÁK J., PROKOP J., SOLFRONK J., ed., 1998, s. 55

⁴² HELUS, Zdeněk, 2007. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1168-3, s. 137.

⁴³ HELUS Z., 2007, s. 137

Současná rodina je více než tradiční velká rodina spojením jádrových osob, kteří k sobě chovají city a kde velkou roli hraje vzájemné vcítění. Oproti tradiční velké rodině se vyčlenila centrální vztahová zóna, která je provázaná citovou blízkostí, jež u sebe manželé navzájem objevili a chtěli ji stvrdit manželstvím a početím potomka.⁴⁴ V dnešní době je rodina prostorem pro konstrukci a ověřování osobní identity na základě blízkých citových vztahů mezi jednotlivými členy.⁴⁵ Proto rodinu, která funguje jako „soukromý prostor“, nazýváme *intimně vztahovou*.⁴⁶

Posledním znakem současné rodiny je pojem *privátní individualizace*. Jednotlivci se mohli vymanit z pout tradic, majetkových a profesních předurčení, měli možnost rozhodovat se a nést za své rozhodnutí zodpovědnost. Uvedené znaky individualizace pomohli jedinci ve vývoji jako svébytné osobnosti. Vzhledem k rizikům takového trendu musela přijít i společenská kontrola, která vytyčovala zásady náležitého života, např. formulace zákonů povinné péče o děti (jejich zdraví, vzdělání a důstojnost).⁴⁷

Individualizace společnosti měla vliv i na podobu a vnímání rodičovství. Od druhé poloviny 20. století měla žena možnost definovat sama sebe jinak než jako pečovatelku o dítě a domácnost, a to díky stoupajícímu počtu žen na trhu práce. Podrobnější náhled na veřejný a soukromý sektor je součástí následující podkapitoly.

2.2 Rodičovství

V období rané dospělosti by měl jedinec zvládnout čtyři komplexní vývojové úkoly. Je to volba povolání, výběr životního partnera, poté budování partnerského vztahu a právě *rodičovství* (založení rodiny a výchova dětí)⁴⁸. Rodičovství je totiž považováno za přirozené, ne-li úplně samozřejmé vyústění partnerství či manželství.⁴⁹ Obecně je rodičovství vnímáno jako psychosociální obohacení, ale zároveň jako velká životní zátěž. Role rodiče je totiž nevratná a neměnná. S rodičovstvím vzniká specifická a hluboká citová vazba přetrvávající po celý život, která určitým způsobem naplňuje naši intimitu.

⁴⁴ HELUS Z., 2007, s. 139

⁴⁵ DUDOVÁ R., 2008, s. 20

⁴⁶ HELUS Z., 2007, s. 139

⁴⁷ HELUS Z., 2007, s. 139

⁴⁸ KARSTEN H., 2006, s. 117

⁴⁹ VÁGNEROVÁ M., 2007, s. 108

Rodičovství je považováno za důležitý projev *generativity* dospělého věku⁵⁰, tedy jako vytváření něčeho hodnotného, co přispívá k dalšímu vývoji společnosti.

Společnost ještě před pár desítkami let poskytovala pro zvládnutí výše uvedených úkolů striktně oddělené strategie zvláště pro ženy a zvláště pro muže. Ženě tradičně příslušela starost o rodinu, domácnost a výchovu dětí, zatímco muž měl zajistit příjem peněz a zabezpečení rodiny.⁵¹

Rodičovství se v rámci moderní rodiny výrazně změnilo. Tradiční rodina si kladla za cíl předat dětem materiální bohatství, s kterým úzce souvisel sociální status rodiny. V moderní rodině první fáze bylo cílem předat další generaci morální hodnoty a vzory, ale výchova v současné rodině si klade za úkol splnění jiných cílů. Rodiče se zaměřují hlavně na úspěch ve škole a na konstrukci osobní identity dítěte v souladu s jeho vnitřním Já a s jeho skrytými zdroji. Tyto cíle souvisí s novými hodnotami a růstem individualizace ve společnosti.⁵²

Podoby, které nabývá *rodičovství* v individualizované společnosti jsou ovlivněny tradičním pohledem na mužství a ženství. I přes odstraňování genderových odlišností stále panují významné rozdíly mezi rodičovskou rolí *ženy a muže*. Právě tyto rozdíly jsou spojovány s tím, že *veřejná* oblast je tradičně spojována s *mužstvím*, a naopak *soukromá* sféra je vázána s *ženstvím* a feminitou.⁵³

2.2.1 Vnímání rodičovství v individualizované společnosti

Rozdělení na *veřejné* a *soukromé* je v sociologii používáno s oblibou právě v souvislosti s tématy jako je rodina, genderové vztahy, případně s problematikou vztahů pracovního trhu a soukromého života.⁵⁴

Dudová uvádí, že počátky výše uvedeného tradičního přiřazování společenských sfér jsou podle francouzského sociologa Pierra Bourdieu a socioložky Françoise Héritier už v lidské mysli. Podle nich je lidské mysli vlastní uvažovat v protikladech. Hlavním

⁵⁰ VÁGNEROVÁ M., 2007, s. 108

⁵¹ KARSTEN H., 2006, s. 117

⁵² DUDOVÁ R., 2008, s. 33

⁵³ DUDOVÁ R., 2008, s. 32

⁵⁴ DUDOVÁ R., 2008, s. 32

prostředkem pro *dichotomizaci*⁵⁵ je právě protiklad *mužského* a *ženského*. Tito sociologové uvádí, že vše může být viděno ve dvou pólech, z nichž jeden má maskulinní a druhý femininní prvky, avšak tyto dva póly si nejsou rovné – femininní je vždy podřízen maskulinnímu.⁵⁶

Ve společnosti je obecně vnímání *protikladu veřejného a soukromého* velice rozšířené. V současné době je ale tento dualismus veřejného a soukromého velmi kritizován a zpochybňován. Jako jeden z důvodů, proč nelze tyto dvě sféry vnímat jen jako oddělené oblasti je ten, že obě dvě oblasti jsou vzájemně provázány a závislé jedna na druhé. Veřejná sféra velmi silně ovlivňuje sféru soukromou, a naopak veřejné oblasti jsou často soukromého rázu. Přes jakékoliv možné pochybnosti, které se týkají funkčnosti a oprávněnosti tohoto rozdělení je zřejmé, že v euroamerické společnosti je veřejná sféra převážně mužským světem a soukromá zase světem ženským. Až v 60. letech 20. století došlo k narušení a zpochybnění výše uvedeného rozdělení, a to v souvislosti s vysokým počtem žen, jež vstoupily na pozice dříve určeným mužům.⁵⁷

S tím souvisí i pojem *placená práce*. Tento pojem není definován jenom jako zdroj materiálního či sociálního pohodlí, nebo jako příležitost k vykonávání moci, ale je to primárně nástroj pro nekončící projekt *hledání smyslu sebe sama*. To, jaké zaměstnání vykonával muž či žena, jim dávalo určitou „sociální nálepkou“, měli jasně určenou náplň času, která zajišťuje *kontinuitu*⁵⁸ a zbavuje možné existenciální úzkosti.⁵⁹ Výše příjmu a post, který jedinec zastává, jsou důležitými faktory, které slouží k ohodnocení sebe sama nebo k získání ocenění od druhých. V dnešní době stále přetrvává tendence k poměrování a „soutěžení“ jak mezi muži, tak mezi ženami. Muž, který má vysoký příjem, nebo zastává vážený pracovní post, se cítí být plnohodnotným mužem mající moc a také více imponuje ženám.

Z historického hlediska ale tradiční uspořádání genderových rolí odpovídalo rozdělení na *mužské – veřejné* a *ženské – soukromé*, a právě to zajišťovalo funkčnost a chod rodinné instituce. Rodina představovala celek s kolektivními zájmy a ty neměly

⁵⁵ vysvětlivka: dichotomizace = rozdvojení, v tomto slova smyslu uvažování v protikladech

⁵⁶ DUDOVÁ R., 2008, s. 32

⁵⁷ DUDOVÁ R., 2008, s. 32

⁵⁸ vysvětlivka: kontinuita = spojitost, souvislost, v tomto slova smyslu nenarušení plynutí

⁵⁹ KŘÍŽKOVÁ, Alena, ed., c2005. Kombinace pracovního a rodinného života v ČR: politiky, čas, peníze a individuální, rodinné a firemní strategie. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. ISBN 80-7330-077-x, s. 16.

být narušovány zájmy individuálními. Žena měla minimální možnost ovlivňovat výběr společných rodinných zájmů a minimální rozhodovací práva. Někteří sociologové a teoretici zastávají názor, že žena sama sebe definovala skrze ostatní rodinné členy a její zájmy se nemusely nutně shodovat se zájmy rodiny. Vzhledem k aktuální rostoucí individualizaci společnosti a snaze o stejné možnosti pro muže i ženu nelze tuto vizi vnímat jako déle udržitelnou.⁶⁰

Model tradiční historické rodiny neumožňoval svébytnost žádnému ze svých členů, ale naopak raně moderní rodina poskytla autonomní prostor výhradně *muži*. Individualizace společnosti se tedy týkala hlavně mužské části populace, a to až do 60. let minulého století. Jak je už výše zmiňováno, tak žena byla v rodině závislá nejen citovými vazbami, ale i sociálně a ekonomicky. Od 60. let 20. století ženy začaly usilovat také o možnost realizovat se přímo, nikoliv pouze prostřednictvím manžela a svých dětí. Vybudovat si svou vlastní autonomii tak měly hlavně díky účasti na pracovním trhu.⁶¹

V České republice bylo v roce 2003 díky výzkumu veřejného mínění zjištěno, že toto tradiční rozdělení bylo do značné míry považováno za nadále platné. Podle respondentů je úkolem muže finančně zabezpečit rodinu a hlavním úkolem ženy je péče o děti, muže a domácnost.⁶²

Tradiční rozdělení mužských a ženských rolí je zřejmé ve způsobu, jímž si muži i ženy vytvářejí a utvrzují svou osobní identitu. Ženské identity jsou v mnohém shodné s mateřskými a rodinnými aktivitami, zatímco definice „mužského“ se odvíjí z mužských mimorodinných rolí. Americká teoretička genderu Nancy Chodorow uvádí, že od mužů je očekáváno, že se budou plně podílet v ekonomické sféře a že budou ekonomicky nezávislí. Z toho vyplývá, že muži konstruují svou identitu přes svou pracovní roli. Dudová uvádí, že podle francouzského sociologa Francoise de Singly ženy samy sebe definují ve vztahu k rodině i dětem, ačkoliv profesionální dimenze je pro ně aktuálně čím dál víc důležitá.⁶³ Jedná se totiž o dynamickou oblast, která se mezigeneračně velmi rychle posouvá.

⁶⁰ DUDOVÁ R., 2008, s. 32

⁶¹ DUDOVÁ, Radka, ed., 2007. Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 166 s. Sociologické studie, 07:3. ISBN 978-80-7330-119-4, s. 21.

⁶² DUDOVÁ R., 2008, s. 32-33

⁶³ DUDOVÁ R., 2008, s. 33

Podle výzkumu hierarchie hodnot mužů a žen je zřejmé, že přestože se obecně žebříček hodnot mužů a žen příliš neliší, rodinná dimenze je intenzivněji vyjádřena u žen a profesionální zase u mužů. Tato situace má významný vliv na strukturu a dynamiku *rodičovství*, které má i v této pozdně moderní době důležitá *genderová specifika*.⁶⁴

2.3 Raná péče o dítě

Rodina je pro dítě základní životní prostředí, které mu vytváří základní životní podmínky, utváří jeho vlastnosti a odráží jeho chování a jednání. Dítě už od *raného věku* interiorizuje klima rodinného soužití, rodinné nároky a požadavky, rodinnou morálku, rodinné cíle a zájmy, a také styl rodinného soužití.⁶⁵ Právě jednou z dalších funkcí rodiny, kterou uvádí Helus, je uspokojování základních, *primárních potřeb dítěte v raných stádiích* jeho života.⁶⁶ Tomu se věnuje následující podkapitola. Jaké jsou potřeby dítěte v raném věku? Kdo se stará o to, aby tyto potřeby byly zajištěny? Je to muž či žena? Nebo to jsou oba rodiče, kteří spolupracují a na péči o dítě se podílejí?

Základními, primárními potřebami dítěte v raném stádiu jeho věku rozumíme biopsychické potřeby jako jsou např. jídlo, pití, pohyb, pohodlí apod., potřebu pocitu bezpečí, pravidelný životní rytmus, lásku a přiměřený počet podnětů.⁶⁷

Biologické potřeby dítěte (jídlo, pití, dostatek tepla a čistoty) zajišťuje většinou matka.⁶⁸ *Matka* má totiž biologické předpoklady pro splnění těchto potřeb. Matka má možnost dítě nakojit, a tím zajistí, aby dítě nemělo hlad a žízeň. Kojení je v podstatě jedinou činností zajišťující potřeby dítěte, kterou nemůže zastat otec. Je tedy důležité, aby matka měla dostatek času a prostoru pro zajišťování těchto potřeb dítěte, a to česká legislativa zajišťuje institutem mateřské dovolené.

Pokud se nejedná o biologické potřeby dítěte v raném věku dítěte, tak má otec velkou možnost se matce v péči o dítě vyrovnat. Oba rodiče mají možnost zajistit dítěti *pocit bezpečí, lásky a jistoty*. Tyto potřeby dítěte může zajistit jakýkoli z rodičů,

⁶⁴ DUDOVÁ R., 2008, s. 33

⁶⁵ HELUS Z., 2007, s. 135-136

⁶⁶ HELUS Z., 2007, s. 149

⁶⁷ HELUS Z., 2007, s. 149

⁶⁸ DUNOVSKÝ, Jiří, 1999. Sociální pediatrie: vybrané kapitoly. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9, s. 49.

bez ohledu na jeho biologické pohlaví. Důležitý předpoklad pro kladný vztah mezi rodičem a dítětem je, že rodiče se na svého potomka těší a utváří si vztah se svým dítětem už v prenatalním období. Kolem pátého měsíce těhotenství se matčin vztah k plodu individualizuje, protože matka už vědomě přijímá reálnou existenci jejího dítěte, a to díky jeho „kopání v bříšku“. ⁶⁹

Kanadský psycholog Thomas Verny upozorňuje na význam prenatalní psychologie. To, co dítě vnímá a cítí, začíná formovat jeho postoje a očekávání vůči sebe samému. Jestli se bude vnímat jako šťastné, nebo smutné, anebo zda bude sebejisté či úzkostné, to zčásti závisí už na tom, co se během pobytu v děloze o sobě dozvídá. Hlavním zdrojem těchto „předurčení“ je jeho *matka*. Jedná se hlavně o hlubší a trvalé formy citění. Hluboké jizvy na osobnosti nenarozeného dítěte může zanechat trvajících úzkost nebo tíživá nejistota, která se týká jejího vlastního mateřství. Na druhou stranu i pozitivní emoce, jako třeba radostné očekávání na příchod dítěte, významně přispívají ke zdravému citovému vývoji dítěte. ⁷⁰

Vzhledem k tomu, že uspokojování těchto primárních potřeb probíhá v kontaktu se stále stejnými lidmi, tak si dítě na toto prostředí rychle a snadno zvykne a cítí se být doma a v bezpečí. Dítě touží mít s tímto prostředím co nejvíc společného, realizovat se v něm a být jeho součástí. Tohle všechno v dítěti vyvolává nové, další pozitivní zážitky a zkušenosti, které umožňují vznik optimálních podmínek pro ranou aktualizaci potencialit rozvoje. ⁷¹

2.3.1 Mateřská dovolená

Jak je výše uvedeno, tak *mateřská dovolená* představuje jakýsi prostor na „sžití“ matky s dítětem a zajišťování jeho primárních potřeb. Mateřská dovolená, jak už z pojmenování vyplývá, je určena pouze ženám a čerpat ji mohou jen matky dítěte. Bližší definice mateřské dovolené je z právního hlediska vymezena následovně.

⁶⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 1996. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-085-5, s. 14.

⁷⁰ MATĚJČEK Z., 1996, s. 15

⁷¹ HELUS Z., 2007, s. 149

Mateřskou dovolenou má žena nárok využít v souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě. Zákonem je doba pro využití mateřské dovolené omezena na 28 týdnů. Pokud žena porodí více dětí, případně jde o *ženu osamělou*, náleží jí 37 týdnů. Osamělou ženou rozumíme takovou ženu, která je neprovdaná, ovdovělá nebo rozvedená.⁷²

Další důležitou zásadou trvání mateřské dovolené jsou týdny před a po porodu. Mateřská dovolená nesmí být nikdy kratší než 14 týdnů a v žádném případě nesmí skončit ani být přerušena před uplynutím 6 týdnů ode dne narození dítěte. Z toho vyplývá, že žena se dle zákoníku práce nemůže vrátit do zaměstnání dříve než po uplynutí šestého týdne po porodu, a to ani v případě, že by s tím její zaměstnavatel i ona souhlasili.⁷³

Po dobu plynutí těchto týdnů je zaměstnavatel povinen omluvit nepřítomnost ženy v zaměstnání. Pokud žena doloží zaměstnavateli potvrzení od příslušného lékaře, není její povinností o mateřskou dovolenou žádat. V případě, že žena byla před nástupem na MD v pracovním poměru a tento pracovní poměr trvá i po dobu mateřské dovolené, nástupem na mateřskou dovolenou jí vznikla tzv. důležitá osobní překážka v práci.⁷⁴ V kontextu s narozením dítěte je „osobní překážka“ vcelku paradoxní pojmenování nové životní situace ženy.

Jedním z rozdílů mezi mateřskou a rodičovskou dovolenou je ten, že mateřská dovolená přísluší *pouze ženě*, ale rodičovskou dovolenou má možnost čerpat žena i muž.⁷⁵ Právní ustanovení rodičovské dovolené je uvedeno v následující kapitole.

2.3.2 Rodičovská dovolená

Zákon o institutu *rodičovské dovolené* byl s platností od 1. 1. 2001 upraven. Tato úprava byla reakcí na požadavek příslušné směrnice Evropských společenství. Podle této směrnice mají nárok na pracovní volno z důvodu péče o dítě oba rodiče současně. Je zde stanoveno, že právo na rodičovské volno je nepřenosným

⁷² PŘIB, J., BŘESKÁ, N., ŠPUNDOVÁ, E., PILÁTOVÁ, J., 2003. Mateřská a rodičovská dovolená. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada. Osobní a rodinné finance. ISBN 80-247-0675-x, s. 36.

⁷³ ŠTAMBERKOVÁ, Jaroslava, ŠTEFKO, Martin, 2007. Využívání mateřské a rodičovské dovolené: praktická příručka pro zaměstnance i zaměstnavatele : výklad dle nového zákoníku práce pro rok 2007, nová úprava nemocenského pojištění 2008. Praha: Český helsinský výbor. ISBN 978-80-86436-00-5, s. 28.

⁷⁴ PŘIB J., BŘESKÁ N., ŠPUNDOVÁ E., PILÁTOVÁ J., 2003, s. 36

⁷⁵ PŘIB J., BŘESKÁ N., ŠPUNDOVÁ E., PILÁTOVÁ J., 2003, s. 36

a individuálním právem každého z rodičů umožňující pečovat o dítě buď matce, otci nebo oběma současně. Z právního hlediska je v rámci pracovních pozic důležité rozlišovat, zda se tento druh dovolené poskytuje zaměstnankyni nebo zaměstnanci.⁷⁶

V zákoníku práce je rodičovská dovolená definována jako období, ve kterém jsou rodiče oprávněni pečovat o své dítě po skončení mateřské dovolené, a to maximálně do doby, než dítě dosáhne věku tří let. Z právního hlediska má zaměstnanec právo na získání rodičovské dovolené od zaměstnavatele, bez ohledu na to, zda o ni žádá muž či žena.⁷⁷

V některých případech čerpají rodičovskou dovolenou oba rodiče současně, ale na rodičovský příspěvek má nárok pouze jeden z nich. Nárok na rodičovskou dovolenou je do tří let věku dítěte, ale nárok na pobírání rodičovského příspěvku je až do čtyř let dítěte.⁷⁸ K roku 2019 činí celková hodnota rodičovského příspěvku až 220 000 Kč⁷⁹ za celé období, v případě dvojčat a vícčrat se rodičovský příspěvek zvyšuje na 330 000 Kč. Výše *měsíčního* rodičovského příspěvku se odvíjí od rodičem zvolené doby čerpání tohoto příspěvku⁸⁰ a od tzv. *denního vyměřovacího základu* (vypočítá se jako průměrný hrubý měsíční příjem za poslední rok, vynásobený 12 a vydělený 365). Rodičovský příspěvek tedy může činit až 70 % třicetinasobku denního vyměřovacího základu měsíčně.⁸¹

Určená výše rodičovského příspěvku zůstává po celou dobu stejná, avšak rozdíl je v jistotě pracovního místa. Pokud se pečovatel rozhodne být s dítětem do jeho čtyř let na rodičovské dovolené, tak ztrácí nárok na garanci pracovního místa. Z toho mohou vyústit problémy s dalším uplatněním rodiče na pracovním trhu po návratu z rodičovské.⁸²

⁷⁶ PŘIB J., BŘESKÁ N., ŠPUNDOVÁ E., PILÁTOVÁ J., 2003, s. 37

⁷⁷ Zákoník práce, 2006, ISBN 978-80-7488-340-8, s. 50.

⁷⁸ NEŠPOROVÁ, Olga, 2005. Harmonizace rodiny a zaměstnání. Část 4, Rodiny s otci na rodičovské dovolené. Praha: VÚPSV, 86 s. ISBN 80-239-6824-6, s. 13.

⁷⁹ Pozn.: Od 1. 1. 2020 bude celkový rodičovský příspěvek navýšen až na 300 000 Kč (v případě dvojčat a vícčrat se bude zřejmě jednat také o jeden a půl násobek základního rodičovského příspěvku, tzn. 450 000 Kč), dle dat dostupných z: BUREŠ, Michal. Růst rodičovské 2020 - kompletní info. FINANCE.cz [online]. 21.11.2019 [cit. 2019-12-01]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/512209-rust-rodicovske-dovolene/#Rod1>

⁸⁰ BUREŠ, Michal, 2019. Růst rodičovské 2020 - kompletní info. FINANCE.cz [online]. 21.11.2019 [cit. 2019-12-01]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/512209-rust-rodicovske-dovolene/#Rod1>

⁸¹ Příspěvky v roce 2019 [online]. 2019 [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: <https://www.prispevky.cz/rodice-tehotenstvi/rodicovska>

⁸² NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 13

2.4 Sdílené rodičovství

Jako „ideální“ model rodičovství se jeví *rodičovství sdílené*. Jde o možnost pečovat o malé dítě ve spolupráci s druhým rodičem. Pro pozitivní vývoj dítěte je totiž důležitá co nejčastější přítomnost obou rodičů. Kromě pozitivního vlivu na vývoj dítěte má tento model rodičovství významnou funkci s ohledem na prohloubení partnerského vztahu.⁸³

Maříková odkazuje na práci Diane Ehrensaft „*Parenting Together*“⁸⁴ ve které bylo zjištěno, že schopnost sdíleného rodičovství byla postavena na základě schopnosti odmítnout tradiční pojetí genderových rolí a na schopnosti redefinovat rodičovské role. Tyto schopnosti jsou ovlivněny faktory jako je např. struktura pracoviště, sociální a společenské normy a kultura dané zaměstnavatelské organizace, nebo vztahy mezi samotnými rodiči.⁸⁵

I kdyby muž či žena byli ochotni akceptovat redefinování rodičovských rolí a stáli o možnost spolupráce v péči o malé dítě, mají možnost si tuto variantu zvolit? Je tento model rodičovství státem podporován?

Jistá obdobná možnost tu je. Zaměstnankyně a zaměstnanec mají právo čerpat mateřskou a rodičovskou dovolenou současně. Znamená to, že v době, kdy žena čerpá mateřskou či rodičovskou dovolenou, může zároveň otec čerpat dovolenou rodičovskou. Na rozdíl od matky má otec právo nastoupit na rodičovskou dovolenou nejdříve ode dne narození dítěte. Důležitá je ale skutečnost, že pokud oba rodiče společně čerpají mateřskou a rodičovskou dovolenou, má nárok na *peněžitou pomoc v mateřství* nebo *nemocenské poskytnuté v souvislosti s porodem* či *rodičovský příspěvek* pouze jeden z nich. To se týká i případu, pokud zároveň pečují o více dětí najednou.⁸⁶ Tento fakt zřejmě výrazně ovlivňuje počet mužů na rodičovské dovolené. Většina mužů musí ekonomicky zabezpečit rodinu, a tak v podstatě ani na výběr nemá.

⁸³ VÁGNEROVÁ M., 2008, s. 123

⁸⁴ EHRENSAFT, Diane, c1990. *Parenting together: men and women sharing the care of their children*. Illini Books ed. Urbana: University of Illinois Press. ISBN 0252061373.

⁸⁵ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta, 2007. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-7330-135-4, s. 22.

⁸⁶ ŠTAMBERKOVÁ J., ŠTEFKO M., 2007, s. 30-31

V publikaci *Aktivní otcovství*⁸⁷ (2008) autoři zmiňují připravovanou reformu rodičovské dovolené v ČR. Tehdejší ministr práce a sociálních věcí Petr Nečas předložil reformu rodičovské dovolené, ve které uváděl možnost využití *otcovské dovolené* po dobu jednoho týdne. Jeden týden otcovské dovolené, kterou by otec čerpal s narozením dítěte, je ale velmi málo pro správné fungování sdíleného rodičovství. Podle autorů by v České republice mělo dojít k razantnějším a výraznějším úpravám. Jako příklad hodný následování uvádí Slovinsko. Slovinsko už od začátku druhého tisíciletí přistoupilo k výrazným krokům směrem k vyrovnání zodpovědnosti za péči o dítě mezi ženy a muže. Po sedmi letech se objevily první výsledky, kdy otcovskou dovolenou využilo třikrát více mužů než v předchozích letech, konkrétně 72 % otců.⁸⁸

Závěrem je vhodné uvést důvody, proč by sdílené rodičovství mělo mít větší podporu ze strany české legislativy. Jak je výše uvedeno, tak hlavním důvodem je prohloubení vztahů rodiče s dítětem, ale i mezi partnery navzájem. Vzájemná spolupráce a pomoc by proto mohla omezit počet rozvodů. Podle výsledků v ostatních zemích by mohlo dojít také ke snížení rozdílu v *ekonomické aktivitě* mezi ženou a mužem, a ženy by tak nemusely být znevýhodňované při návratu z mateřské nebo rodičovské dovolené na pracovní trh.

⁸⁷ SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed., 2008. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí. ISBN 978-80-903228-9-1, s. 38.

⁸⁸ SEDLÁČEK L., PLESKOVÁ K., ed., 2008, s. 38

3 OTCOVSKÁ ROLE

Tato práce je zaměřena hlavně na muže na rodičovské dovolené, a proto se v následující kapitole věnuji pojmům *otcovská role* a *otcovství*. Několik empirických studií dokazuje, že role otce je v životě dítěte velice důležitá. Otcovská péče a láska má silný pozitivní vliv na emoční, sociální a kognitivní vývoj dítěte. Role otce je pro dítě stejně důležitá jako role matky.⁸⁹

3.1 Význam a funkce otcovství

Biologická podstata otce je stejně tak jako biologická podstata matky zcela zřejmá. Bez mužských ani ženských pohlavních buněk by nemohlo dojít ke zplození dítěte. Významnou roli v pozitivním vývoji dítěte hraje „aktivita“ a přítomnost otce během prenatálního období. Donedávna se k citům otce moc nepřihlíželo, ale poslední výzkumy se na otce a jeho city začínají čím dál víc zaměřovat. To, co muž cítí k ženě a nenarozenému dítěti, je jedním z nejvýznamnějších faktorů, které určují úspěšnost průběhu těhotenství a dalšího vývoje vztahů mezi otcem, matkou a dítětem.⁹⁰

Nepříznivým faktorem pro sebehodnocení muže a přijetí otcovské role je zastávání tradičního stereotypního názoru, že pozice nastávajícího otce je *méně významná* než pozice matky. Otec se obtížněji adaptuje na nastávající rodičovství, protože mu na rozdíl od matky chybí fyzický kontakt s plodem. Na druhou stranu muži mohou vnímat své nastávající otcovství jako splnění biologického úkolu a sociálního očekávání. V tomto případě jsou pyšní na zplození dítěte, a tím si i potvrzují svou mužskou hodnotu a význam jejich otcovské role.⁹¹

Z hlediska podpory rozvoje budoucí otcovské role je žádoucí dát muži příležitost sdílet a spoluprožívat vývojově podmíněné projevy vlastního dítěte. Otec potřebuje získat pocit osobní významnosti, zodpovědnosti a účasti ve vztahu ke svému dítěti.⁹²

⁸⁹ PAVLÁT, Josef, 2008. Otcovství, děti a rodina [online], s. 189-195 [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: http://www.cspsychiatr.eu/dwnld/CSP_2008_4_189_195.pdf

⁹⁰ MATĚJČEK Z., 1996, s. 15

⁹¹ VÁGNEROVÁ M., 2007, s. 120

⁹² VÁGNEROVÁ M., 2007, s. 122

Jak už je výše uvedeno a z výzkumů dokázáno, tak otcovská role je pro vývoj dítěte stejně důležitá jako role matky. V každém věku dítěte má otec různou funkci, která má vliv na pozitivní vývoj dítěte. Novák odkazuje na psychologa Roberta Konečného, který uvádí výčet proměn otcovské role v závislosti na věku dítěte. V tomto výčtu jsou obsaženy spojující prvky jak „starého“, tak i „nového“ otcovství.⁹³

- Do sedmi let věku dítěte je žádoucí postoj „*vliďného opatrovníka a společníka v dětských hrách*“.
- Do jedenácti let by mohl otec zastávat postoj „*vysvětlující autority s důrazem na jasné, rozumové a ochotně podané vysvětlení*“.
- Kolem dvanáctého roku je žádoucí, aby otec zastával postoj „*imponujícího a energického vůdce a byl jistým vzorem*“. S tím také souvisí výběr partnerů v pozdějším věku dcery – pokud si vybere muže, který je velice podobný jejímu otci, není na tom nic zvláštního. V dalším případě by mohlo dojít k obdobnému chování syna ve svém pozdějším manželství případně i rodičovství. Muž vymezuje svou otcovskou identitu vůči vlastní zkušenosti se svým otcem, proto je model otcovského chování pro syna inspirující.
- Mezi dvanáctým a patnáctým rokem by měl otec zastávat funkci „*taktně usměrňujícího důvěrníka*“.
- Po patnáctém roce by měl otec zastávat přístup „*staršího přítele a rádce, plně respektujícího věku přiměřenou míru samostatnosti potomka*“.⁹⁴

Tento výčet otcovských rolí, který by měl otec zastávat v jednotlivých etapách života dítěte, je ale zavádějící. V každém věku dítěte je důležité a žádoucí kombinovat různé postoje. I v raném věku dítěte je důležité, aby otec zastával přístup přítele a rádce, stejně jako naopak je důležité, aby adolescent byl usměrňován autoritou a imponujícím vzorem.

Důležitým faktem je, že význam a funkce otcovství nespočívá pouze ve vytváření vztahu se svými dětmi a plnění určitých povinností. Výše už je zmíněno, že otcovství se podílí také na osobní identitě muže a je součástí mužovy osobnosti. Muž vytváří svou vlastní otcovskou identitu na základě vlastní zkušenosti se svým otcem. Zastoupí ho na jeho místě a vymezí se vůči němu, ať už kladně nebo negativně. Je důležité rozlišovat

⁹³ NOVÁK, Tomáš, 2013. O otcovské roli: [význam otce v rodině]. Praha: Grada. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-4498-8, s. 108.

⁹⁴ NOVÁK T., 2013, s. 108-109

pojmy otcovská identita a otcovská role. *Otcovská identita* se vztahuje přímo k otci a jeho osobnosti, zatímco *otcovská role* se vztahuje k dítěti a k povinnostem, které se očekávají ve vztahu otce k dítěti.⁹⁵

3.2 Role otce a jeho proměny

V této podkapitole se věnuji *podobám otcovských rolí*, jež byly ovlivněny různými historickými událostmi.

Prvotní představa o otcovství byla inspirována řeckou mytologií. Její příběhy a hrdinové byli vzorem pro ideu o otcovství. V antice býval otec v podstatě „majitelem“ svých dětí a rozhodoval o jejich bytí či nebytí.⁹⁶ S tím souvisí také hierarchizace společnosti, kde muž byl řazen výše než žena, a proto měl moc rozhodovat o životě a budoucnosti dítěte. Pokud otec své dítě pozvedl k sobě, přijal ho za své. Toto fyzické pozvednutí souviselo také se zárukou celoživotního pozvedání dítěte na sociálně a morálně vyšší úroveň. Byl to dar sociálního a morálního života.⁹⁷ Tento akt „pozvednutí“ značně připomínal současný přechodový rituál, který byl běžný zhruba až od 6. století, a tím je křest.⁹⁸

Ve středověku měl otec formální vedoucí postavení v rodině. Otcové už v té době měli povinnost zabezpečit obživu svých dětí, ale mezi jejich další úkoly patřilo domlouvání sňatků dětí. Tato sňatková politika, kterou vyjednával otec, byla v té době pro mnoho dynastií záchranou.⁹⁹ Mohli bychom tedy říct, že v té době otec zastával i roli obchodníka.

Ke konci 18. století bylo Josefem II. zrušeno nevolnictví, a díky tomu byli otcové blíže svým dětem. Muži v té době mohli více hospodařit a pobývat v jejich blízkosti, a mít tak na jejich vývoj a výchovu větší vliv. V oblasti zemědělství a malovýroby byl otec

⁹⁵ DUDOVÁ R., 2008, s. 151

⁹⁶ SEDLÁČEK L., PLESKOVÁ K., ed., 2008, s. 24

⁹⁷ ZOJA, Luigi, 2005. Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Prostor. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-145-8, s. 146-147.

⁹⁸ NOVÁK T., 2013, s. 18

⁹⁹ NOVÁK T., 2013, s. 17

pro své děti velkým vzorem a učitelem. Otec pracoval doma a potomci mu v rámci možností pomáhali – tím se od něj učili.¹⁰⁰

Před polovinou 19. století měli muži pracující na pozici dělníka pracovní dobu 12 až 14 hodin, a to šest dní v týdnu. Doma tedy nebyli moc často přítomni, a proto je děti vnímaly jako „vzdálené otce“. V té době ale otcovská role spočívala hlavně v materiálním zabezpečení svých nejbližších. O domácnost a o členy rodiny se starala matka.¹⁰¹

Na přelomu 19. a 20. stol. byly děti při rozvodu manželství soudem přidělovány do péče otce.¹⁰² Důvodem bylo ekonomické zabezpečení otce a schopnost dítě uživit. Ke konci *čtyřicátých let 20. století* ale došlo k velmi důležité změně. Pokud si otec přál celodenně pečovat o své dítě, tak už nebyl soudem tolik zvýhodňován.¹⁰³ Novák v textu polemizuje o možném vlivu postupné feminizace soudnictví, ale měli bychom vzít v potaz také historické události, které mohly vést k upřednostnění matky pro péči o dítě. Jak dále uvádím, ženy zastávaly roli matky i otce během doby, kdy muž musel plnit pracovní povinnosti, nebo byl na frontě. Tyto skutečnosti podtrhují fakt, že matka se o své děti dokázala postarat v jakkoli složité situaci, a proto byla preferována pro svěřením dětí do péče.

Dalším významným časovým milníkem pro roli otce je období první světové války. Čeští muži se museli rozhodnout, zda půjdou bojovat za národ odmítané Rakousko-Uhersko nebo jestli svou zem zradí. Obě varianty obraz otce v očích dětí komplikovaly. V té době došlo k dalším změnám i s ohledem na ženské role. Ženy musely převzít mnoho do té doby především otcovských povinností. Otcovská role se ve většině případů přesunula na nezletilé syny, kteří dočasně, nebo natrvalo zastávali pozici hlavy rodiny.¹⁰⁴

V poválečném období byl společností všeobecně zastávaný názor spojený s genderovými stereotypy. Jako příklad můžeme uvést citaci Jana Zachovala z publikace *Rodinná výchova* vydané roku 1923 v Praze. Zachoval definoval mateřskou a otcovskou roli skrze předpokládané vlastnosti biologického pohlaví ženy a muže. Na následujícím

¹⁰⁰ NOVÁK T., 2013, s. 18

¹⁰¹ NOVÁK T., 2013, s. 19

¹⁰² NOVÁK T., 2013, s. 20

¹⁰³ NOVÁK T., 2013, s. 23

¹⁰⁴ NOVÁK T., 2013, s. 21

příkladu je zřejmé, že matka zastávala emocionální funkci, a naopak otec zase tu racionální a praktickou.

„Matka působí na děti srdcem, otec víc rozumem... otužuje otec děti pro život víc, že po nich žádá úkoly vážnější, zvyká je namáhavější práci tělesné i duševní, učí statečnosti a odhodlanosti a chrání citlivůstkářství a změkčilosti... Přesnost, pravidelnost, důslednost, sebevědomí a sebedůvěra, vědomí povinnosti a odpovědnosti jsou plody vlivu otce... V dané chvíli dovede také říci „ne!“ a učí tak děti úctě k příkazům, před nimiž se člověk musí sklonit, jimiž se musí podrobiti... Nikdy se nesmí jeho autorita zvrhnout v pouhý úkol přísného mstitele. Otec má být dětem zástupcem vyšší spravedlnosti... nikdy nestává tyranem.“¹⁰⁵

V průběhu dalších let byl otec velice pracovně vytížen¹⁰⁶, a tak na své děti neměl tolik času. Poté přišla krize třicátých let, kdy se muži dostávali i do své osobní krize kvůli svým „výdělkům“ a neschopnosti finančně zajistit rodinu. Jejich ego bylo pošramoceno a najednou se cítili být méněcennými muži. S tímto pocitem se vyrovnávali často pomocí alkoholu, nebo „útekem“ z rodiny.¹⁰⁷ V těchto chvílích tedy byly všechny povinnosti na matce a děti měly k dispozici vzor svého otce zřídkakdy. Je možné, že pokud měl otec pocit, že nedokázal jednoznačně splnit svou roli živitele, docházelo u něj k demotivaci pro další činnosti ve prospěch rodiny. Vnitřní nespokojenost a zklamání mohly vést k zatrpklosti muže, či postrádání smyslu věnovat se dětem i skrze jinou roli než tu živitelskou.

Druhá světová válka měla zásadní vliv na tehdejší podobu rodiny. Povinnost vojáka byla jasně vymezená a čím větší měl otec moc, tím větší očekávání musel splnit. Byl na něj vyvíjen tlak jak společností, tak i rodinou. Pokud otec odešel do války, tak syn postrádal podporu v rozhodujících letech života. Na druhé straně, pokud otec nenarukoval, znamenalo to hanbu a ostudu. Dlouhá nepřítomnost otců způsobila velké ekonomické škody, ale i zapomnění na otce. Během doby, co otec byl ve válce, dítě postrádalo zajištění materiálních i psychických potřeb. Většina otců měla po tak hrozných zážitcích z války problém začlenit se zpět do společnosti, a proto v některých rodinách otcové chyběli úplně.¹⁰⁸

¹⁰⁵ NOVÁK T., 2013, s. 22

¹⁰⁶ vysvětlivka: pracovní vytížení – ve smyslu vykonávání placené práce (viz s. 24)

¹⁰⁷ NOVÁK T., 2013, s. 22

¹⁰⁸ ZOJA L., 2005, s. 173-175

Dostáváme se blíže k *současné podobě otcovství*. I přes veškeré události a změny ve společnosti zůstává normativní obraz rodiny ve své podstatě tradiční. Nukleární rodinu tvoří muž, žena a děti. Oba rodiče se podílejí na plnění požadavků, které jsou potřeba pro fungování celé rodiny. S tím souvisí i genderové rozdělení povinností na typicky ženské a typicky mužské. Přesvědčení, že muž je ochránce a živitel rodiny, a naopak matka ochránkyně rodinného krbu, bylo mimo jiné kritizováno za nedostatečný zřetel na individualitu jedince. Tato kritika poukazuje na fakt, že každý jsme jiný a není naší povinností vměstnat se do předem určených stylů života.¹⁰⁹

V současné době dochází k navýšení zájmu otce pečovat o své děti a aktivně se jim věnovat. Vznikají tak nové podoby otcovství, tzv. model „nového“ otce a aktivní otcovství. Charakteristice novodobých otců se věnuji v kapitole č. 4.

Pokud shrneme výše uvedené skutečnosti týkající se proměn otcovské role a představ o „dobrém“ otcovství, dojdeme k závěru, že v průběhu minulého století se tyto normy výrazně měnily.¹¹⁰ Dudová odkazuje na J. H. Plecka, který uvádí, že otcovství prošlo na Západě čtyřmi etapami vývoje: „*nejprve byl otec autoritářským učitelem morálky a náboženství, poté se stal vzdáleným otcem – živitelem, poté představoval zejména mužský rolový model, aby se nakonec mohl stát „novým“ otcem, pečujícím a aktivním ve výchově dětí od jejich nejnižšího věku.*“¹¹¹

¹⁰⁹ NOVÁK T., 2013, s. 30

¹¹⁰ DUDOVÁ R., 2008, s. 13

¹¹¹ DUDOVÁ R., 2008, s. 13

4 SOUDOBÉ OTCOVSTVÍ

Vzhledem k výše uvedeným socio-ekonomickým změnám ve společnosti, které proběhly ke konci 20. století, došlo k narušení tradičních představ o roli ženy a muže. Ženy najednou začaly studovat na univerzitách, nastupovat na vedoucí pozice a projevovaly zájem o pracovní místa, která byla do té doby určena pouze mužům. Ale co muži? Pozorujeme výraznější vstup mužů do sfér tradičně vyhrazeným ženám, např. do oblasti péče o malé dítě?¹¹²

Ano, jsou takoví muži a ti představují *současnou podobu otcovství*. Do této skupiny otců by mohli být zařazeni i ti, kteří zastávají svou roli otce ve „společensky nestandardních“ rodinách, případně v rozvedeném manželství. Netradiční podoby otcovství najdeme např. u homosexuálních párů, rozvedených manželství, nebo pečujících otců na rodičovské dovolené.

V současné době se můžeme setkat s pojmy, které charakterizují změny ve vývoji otcovské role a mezi tyto pojmy patří např. „nový“ otec, aktivní otcovství nebo otec na rodičovské dovolené. Uvedené pojmy jsou blíže definovány v následujících podkapitolách.

4.1 „Nový“ otec

Nově vzniklé typy rodin daly vzniknout novým způsobům, jak přistupovat k rodičovství a jak ho prožívat. Objevily se *nové ideály otcovství*, které odpovídají současným kulturním a společenským trendům. V posledních letech dochází k posunu ve vnímání a akceptování různých vzájemně odlišných forem prožívání a praktikování otcovství, avšak některé pohledy na roli otce zůstávají i nadále tradiční.¹¹³

Jak je v předchozí kapitole uvedeno, tak nejdříve otec zastával roli autoritářského učitele, poté živitele a ochránce, a nakonec se stal „*novým*“ *otcem*, který aktivně pečuje o své dítě už od raného věku.¹¹⁴ V současné době může otec přejímat jisté znaky

¹¹² SEDLÁČEK L., PLESKOVÁ K., ed., 2008, s. 4

¹¹³ SEDLÁČEK L., PLESKOVÁ K., ed., 2008, s. 32

¹¹⁴ DUDOVÁ R., 2008, s. 13

dřívějších rolí, ale měl by přidat ještě něco navíc. Nový otec kombinuje z těch dřívějších rolí minimálně role živitele, pečovatele, vzoru, pomocníka a učitele.¹¹⁵

Nový otec se zapojuje bez obtíží do péče o dítě, pomáhá v domácnosti, je pečující, přítomný fyzicky i emocionálně a zajišťuje podmínky pro příležitostný odpočinek matky.¹¹⁶ Jeho zájem o dítě je stejný jako jeho zájem na angažovanosti ve svém placeném zaměstnání. Noví otcové jsou mnohem více a častěji povzbuzováni k tomu, aby řešili s matkami svých dětí, jak bude probíhat péče o dítě a kdo se čeho ujme. Z toho důvodu jsou moderní otcové mnohem více angažováni v péči o dítě a v mnohem větší míře začínají uvažovat nad tím, jak dosáhnout co nejlepšího vztahu se svým dítětem. Jak už je výše uvedeno, tak jejich rodičovská pozice je velice významná pro utvoření mužské identity. Nový otec se od toho starého odlišuje hlavně tím, že nemá potřebu vymezovat svou mužskou identitu v opozici vůči identitě ženské.¹¹⁷

Model nového otce nevytváří pro muže jednoduchou pozici, protože jsou na něj společností i rodinou kladeny vysoké nároky. Často neví, jak si ve společnosti tuto „novou“ roli vytvořit a vymezit se vůči ní. Jeho úkolem je zůstat imponujícím otcem a mužem, ale přitom se inspirovat mnoha původně mateřskými dovednostmi. Z toho vyplývá, že se od něj očekává schopnost vcítit se, být plnohodnotně vstřícným, dávat najevo kladné emoce, naslouchat jak dítěti, tak ženě, imponovat členům rodiny, a přitom splnit tradiční roli živitele.¹¹⁸

Model nového otce není prototypem, který by v současnosti převládal v západní společnosti, ale jedná se spíše o určitý vzorec, který se v čím dál tím větší míře začíná objevovat a který současné vědecké uvažování předkládá k posouzení a porovnání s dosavadními formami otcovství.¹¹⁹

¹¹⁵ NOVÁK T., 2013, s. 9

¹¹⁶ NOVÁK T., 2013, s. 33

¹¹⁷ SEDLÁČEK L., PLESKOVÁ K., ed., 2008, s. 32

¹¹⁸ NOVÁK T., 2013, s. 10

¹¹⁹ SEDLÁČEK L., PLESKOVÁ K., ed., 2008, s. 32

4.2 Aktivní otcovství

Soudobé otcovství dokazuje, že pečovatelské aktivity jsou stále více součástí běžných otcovských praktik.¹²⁰ Jak je v předchozí podkapitole uvedeno, tak moderní otcové nemají problém s podílením se na osobní péči o děti a domácnost. Mezi tyto činnosti patří např. příprava a podávání stravy, čistota a hygiena, probouzení a ukládání ke spánku či doprava dítěte do školky a do školy.¹²¹

K těmto každodenním až rutinním záležitostem patří také spousta dalších činností jako je např. učení s dětmi, hraní si s nimi, návštěva lékaře, chození na výlety apod. I přes to, že tyto aktivity jsou genderově definované a některé z nich jsou chápány spíše jako ženské, jsou muži schopni zastat péči o dítě i v těchto činnostech.¹²²

Pojem *aktivní otcovství* není v odborné literatuře konkrétně vymezen a lze ho vnímat různými způsoby, třeba i ne zcela správnými. Podle Šmídové je *aktivní otcovství* v tradičním a obecném pojetí vnímáno jako případ, kdy otec vezme o víkendu děti na výlet (mezitím co žena vaří nebo uklízí), nebo když otec vezme svého syna na fotbalové utkání či dceru do ZOO. Za aktivní otcovství bývá v jistém smyslu považováno i to, že otec investuje většinu svého času do finančního zajišťování rodiny, ačkoli je doma fyzicky nepřítomný.¹²³ Jak je už ale uvedeno, tak jeho „aktivita“ nespočívá pouze v těchto činnostech. Aktivní otec je pečující a starostlivý a zapojuje se do každodenních, běžných, často „ženských“ aktivit spojených s péčí o dítě.

Dočasnou výhradní pečovatelskou roli otec získá, pokud se rozhodne nastoupit na rodičovskou dovolenou. Právě institut rodičovské dovolené napomáhá otcům uvést v praxi svou aktivní otcovskou roli.

¹²⁰ DUDOVÁ R., 2008, s. 96

¹²¹ DUDOVÁ R., 2008, s. 96

¹²² KŘÍŽKOVÁ, Alena, 2006. Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-112-1, s. 77.

¹²³ SEDLÁČEK L., PLESKOVÁ K., ed., 2008, s. 8

4.3 Otcové na rodičovské dovolené

Otcové na rodičovské dovolené se na rozdíl od „aktivních“ otců starají o své malé děti každý den od rána do večera. Jsou to muži, kteří dobrovolně opustili svá zaměstnání a nastoupili na rodičovskou dovolenou. S láskou o své děti pečují, krmí je, přebalují, koupají a uspávají. Pokud je dítě nemocné, je to otec, kdo se o něj stará a fouká na bolístky nebo mu čte pohádku.¹²⁴ Otec na rodičovské dovolené se zkrátka o své dítě stará nejlépe jak umí a může, stejně tak jako by to dělala matka.

S ohledem na dnes ještě stále netradiční model otce na rodičovské dovolené nás budou zajímat určité důvody a motivy, které je k tomuto rozhodnutí vedly. Zahraněční a české výzkumy, ale i názory české populace naznačují, že hlavním důvodem k čerpání rodičovské dovolené otci, je ekonomická situace rodiny. Mezi konkrétní hlavní důvody se řadí buď nezaměstnanost muže, nebo lépe placená práce partnerky.¹²⁵

Šmídová uvádí, že do skupiny pečujících otců na rodičovské dovolené patří také skupina zvaná „matkové“. Tato médií prezentovaná skupina otců představuje otce ze společenských vrstev, kde si tuto „výměnu rolí“ mohli dovolit a rozhodli se pro ni dobrovolně. Jsou ale „matkové“ představiteli modelu obrácených rolí? Šmídová cituje Hobsona, který tuto teorii vyvrací. Hobson u této skupiny otců připomíná vysoký společenský status muže a ekonomickou nezávislost na své partnerce.¹²⁶

V České republice je zhruba 2% zastoupení mužů na rodičovské dovolené.¹²⁷ Přesný počet mužů celodenně pečujících o své malé děti ale není jednoduché získat. Je mnoho faktorů, které mohou přesný počet ovlivňovat. Prvním faktorem jsou muži, kteří jsou nezaměstnaní – ty je náročné dohledat. Tito muži se k jejich funkci v rodině ani nehlásí. Ztráta živitelské role a zaměstnání přispívá k pocitu nejistoty ohledně jejich mužské identity. Mají pocit, že se dostali do „ženské“ role pečovatele o děti a domácnost, a proto jsou více umocňovány jejich obavy o možnou ztrátu mužnosti.¹²⁸

Dalším faktorem je obtížné hledání ve statistikách. Ne všichni otcové na rodičovské dovolené musí pobírat rodičovský příspěvek, který je jedním z ukazatelů počtu žen

¹²⁴ SEDLÁČEK L., PLESKOVÁ K., ed., 2008, s. 4

¹²⁵ MAREŠ P., POTOČNÝ T., ed., 2003, s. 172

¹²⁶ MAREŠ P., POTOČNÝ T., ed., 2003, s. 171

¹²⁷ Pozn.: Vycházím z nejnovějších dat Tabulky 1 (s. 44) – vypočteno: (počet mužů pobírající rodičovský příspěvek/celkový počet pobírajících rodičovský příspěvek) *100, tzn. (5.100/278.600) *100

¹²⁸ MAREŠ P., POTOČNÝ T., ed., 2003, s. 172

a mužů na rodičovské dovolené. Pečující otec může zůstat na trhu práce jen na částečný úvazek, nebo sníží své pracovní aktivity v oblasti vlastního podnikání, případně pečující otec může být i ten, jenž pobírá invalidní důchod.¹²⁹

V následující kapitole jsou uvedena konkrétní data, která mapují počet otců na rodičovské dovolené v ČR, faktory a motivy ovlivňující volbu otce jako hlavního pečovatele a postoje rodičů k této volbě. Nakonec je zde uvedeno porovnání situace v ČR se zeměmi, kde je model otce na rodičovské dovolené běžnější praxí.

¹²⁹ MAREŠ P., POTOČNÝ T., ed., 2003, s. 172

5 VYUŽÍVÁNÍ RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ

V následující kapitole jsou podrobněji uvedena data týkající se mužů, kteří využívají rodičovskou dovolenou. Zkoumané primární i vedlejší důvody ke zvolení otce jako hlavního pečovatele souvisely dle předpokladu s ekonomickou situací rodiny. V porovnání s ostatními zeměmi je česká společnost v otázce muže na rodičovské dovolené velmi konzervativní.

5.1 Využívání rodičovské dovolené otci v ČR

V České republice jsou evidována necelá 2 % mužů, kteří celodenně pečují o své děti. Nejpresnější údaje o počtu otců pečujících o své malé děti vycházejí z dat o počtu příjemců rodičovského příspěvku, který pobírá buď matka nebo otec dítěte. Nešporová ve svém výzkumu uvádí, že v České republice v roce 2004 pobíralo rodičovský příspěvek 3 234 mužů.¹³⁰ Poslední publikovaná data jsou z roku 2017, kdy rodičovský příspěvek pobíralo v ČR kolem 5 100 mužů.¹³¹ Od roku 2004 do roku 2017 se zvýšil počet mužů o necelé dva tisíce otců, kteří pobírají příspěvek na rodičovskou dovolenou. Nejvyšší počet mužů pobírající příspěvek na rodičovskou dovolenou byl v roce 2008, kdy bylo zaznamenáno na 6 300 mužů (viz tabulka 1)¹³². Ukazatel pobírání rodičovského příspěvku jedním z rodičů je ovšem pouze přibližný a osoba, která tento příspěvek pobírá, se nemusí reálně o dítě celodenně starat, a naopak jsou také případy, kdy o rodičovský příspěvek nežádá ani jeden z rodičů.¹³³ (viz podkapitola 4.3)

Tabulka je vytvořena z dat, která jsou dostupná na webu MPSV. Jedná se konkrétně o statistické údaje týkající se počtu příjemců rodičovského příspěvku podle pohlaví. Jedná se o období mezi roky 2004 až 2017. U počtu mužů je procentuálně vyjádřeno zastoupení otců, kteří pobírají rodičovský příspěvek. Uvedená procenta lépe vyjadřují, v jakém poměru je zastoupení mužů a žen na rodičovské dovolené v jednotlivých letech.

¹³⁰ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 13

¹³¹ STATISTICKÉ ÚDAJE: Pobírání rodičovského příspěvku. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ.cz [online]. [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/10543>

¹³² STATISTICKÉ ÚDAJE: Pobírání rodičovského příspěvku. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ.cz [online]. [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/10543>

¹³³ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 13

Tabulka 1: Počty mužů a žen pobírající rodičovský příspěvek (2004–2017)

rok	žen	mužů	celkem
2004	276 300	3 400 (1,22 %)	279 600
2005	289 400	4 100 (1,39 %)	293 600
2006	304 000	4 200 (1,36 %)	308 200
2007	337 700	4 900 (1,43 %)	342 600
2008	353 600	6 300 (1,75 %)	359 900
2009	356 500	6 000 (1,65 %)	362 500
2010	331 500	5 400 (1,60 %)	336 900
2011	317 500	5 800 (1,79 %)	323 300
2012	301 400	5 300 (1,73 %)	306 700
2013	287 600	5 200 (1,78 %)	292 800
2014	273 500	5 100 (1,83 %)	278 600
2015	272 300	5 200 (1,87 %)	277 400
2016	269 300	5 200 (1,89 %)	274 500
2017	273 500	5 100 (1,83 %)	278 600

zdroj: vlastní zpracování dle uvedených zdrojů¹³⁴

Od roku 2004 je zrušen limit pro výši přivýdělku, aniž by rodič přišel o nárok na vyplácení rodičovského příspěvku. Rodiče nejsou omezováni a mohou pracovat třeba i na plný úvazek, avšak dítě nesmí navštěvovat jesle, mateřskou školu či jiná podobná zařízení po delší dobu než pěti kalendářních dnů v měsíci. V takovém případě, kdy rodič chodí do práce, ale nechce se vzdát nároku na pobírání rodičovského příspěvku, musí být dítěti zajištěna péče jinou osobou.¹³⁵ Záleží tedy hlavně na rozhodnutí rodičů, který z nich o rodičovský příspěvek požádá. Matka po návratu do práce může dál pobírat rodičovský příspěvek, i když se o dítě bude starat většinu dne otec, který je například podnikatel, případně vlastní živnostenský lis, stejně jako naopak. Z těchto důvodů může docházet ke ztížení vyhodnocení situace, protože pokud pracují oba rodiče a v péči o dítě se střídají, tak může být obtížné vyhodnotit, který z nich péči o dítě a domácnost věnuje více času.¹³⁶

¹³⁴ Tabulka vytvořena autorkou pomocí dat MPSV dostupných z: STATISTICKÉ ÚDAJE: Pobírání rodičovského příspěvku. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ.cz [online]. [cit. 2019-06-09].

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/10543>

¹³⁵ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 13

¹³⁶ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 14

5.1.1 Postoj rodičů k čerpání rodičovské dovolené muži

V roce 2005 byl proveden výzkum HRZ05¹³⁷, který byl zaměřen na problematiku harmonizace rodiny a zaměstnání v rodinách pečujících o malé děti.¹³⁸ Z odpovědí respondentů je zcela zřejmé, že pokud byl muž na rodičovské dovolené, byl tento jev považován stále za něco výjimečného, a ne úplně běžného. Pouze menšina dotazovaných považuje za normální situaci, kdy žena pracuje, zatímco muž se stará doma o malé děti.¹³⁹ V průzkumu bylo uvedeno několik výroků a respondenti uváděli, zda s daným výrokem souhlasí či nesouhlasí.

výrok č. 1: „*Je v pořádku, když muž pečuje doma o děti a žena chodí do práce.*“

výrok č. 2: „*Pokud by partner projevil zájem zůstat doma a celodenně pečovat o dítě formou rodičovské dovolené, souhlasila byste s tím?*“

Podle průzkumu s výrokem č. 1 nesouhlasilo zhruba 67 % mužů (z toho 41,5 % uvedlo odpověď *spíše nesouhlasím* a dalších 25,2 % mužů odpovědělo *určitě nesouhlasím*). S tímto výrokem nesouhlasilo také o několik málo procent méně žen. 46,1 % z nich uvedlo, že s daným výrokem *spíše nesouhlasí* a dalších 15,3 % vyjadřovalo rozhodný nesouhlas.¹⁴⁰

Z výsledků můžeme vyvodit závěr, že u mužů je situace otce na rodičovské dovolené považována za něco, co „*není v pořádku*“. Tento postoj mužů může být odrazem skutečnosti, že se ve větší míře cítí zodpovědní za finanční zajištění rodiny a s ním spojené vykonávání pracovních povinností. Dalším důvodem by mohla být skutečnost, že si muži na svých pracovních činnostech a na svém postavení budují svou identitu.¹⁴¹ Ukázalo se, že s výrokem „*muž má vydělávat peníze a žena se starat o rodinu a domácnost*“ souhlasilo 77 % mužů a 66 % žen.¹⁴² Z toho vyplývá, že víc jak 2/3 mužů zastává stereotypní náhled na tradiční rozdělení rolí v rodině, zatímco ženy by dle výsledku zřejmě uvítaly větší pomoc mužů s výchovou a starání se o domácnost a děti.

¹³⁷ HRZ05 – Kvantitativní výzkum, který se zaměřuje na problematiku harmonizace rodiny a zaměstnání v rodinách s malými dětmi. Tento výzkum proběhl ve VÚPSV roku 2005.

¹³⁸ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 20

¹³⁹ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 22

¹⁴⁰ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 22

¹⁴¹ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 22

¹⁴² NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 22

5.1.2 Motivy rodičů pro volbu otce čerpat rodičovskou dovolenou

Motivy, které vedly k tomu, aby na rodičovskou dovolenou nastoupil muž, jsou známy díky provedenému výzkumu HRZ05. Jak už je výše zmíněno, názor společnosti i výsledky různých výzkumů naznačují souvislost s ekonomickou situací rodiny. Dokazuje to právě i kvalitativní výzkum rodin s otci na rodičovské dovolené, ve kterém téměř všichni respondenti uváděli, že se odchod otce na rodičovskou dovolenou jevil jako výhodnější řešení. Jenom v jednom případě, kdy žena ještě studovala, byl odchod muže ze zaměstnání ekonomicky nevýhodný.¹⁴³

V případech, kde *ekonomické důvody* hrály klíčovou roli, se jednalo hlavně o dvě možné modelové situace. První modelovou situací byl podstatně vyšší příjem ženy, a proto bylo finančně výhodnější, aby s dítětem doma zůstal muž. Někteří respondenti udávali i specifitější vedlejší důvody. Jako jeden z vedlejších důvodů bylo uvedeno časové omezení pro návrat ženy do zaměstnání a dalším důvodem byla nespokojenost muže v jeho dosavadním povolání. Někteří respondenti uváděli ekonomické důvody až jako vedlejší motiv. Hlavním důvodem pro ně byla touha se o své děti starat, ale také přesvědčení, že i otec by se svým dětem měl věnovat.¹⁴⁴

Druhou modelovou situací byla „neschopnost“ muže najít si vhodné zaměstnání, a tak bylo v podstatě nutností, aby byla zaměstnaná žena, která možnost zaměstnání měla. Respondenti uváděli konkrétní situace, které je k tomuto rozhodnutí vedly. Dotazovaní uvádí např. konec pracovní smlouvy s dosavadním zaměstnavatelem, výhodná a lukrativní pracovní nabídka pro ženu, vykonávání méně kvalifikované práce s ohledem na jeho pozici, případně mužův zdravotní stav.¹⁴⁵

Podle Nešporové jsou tyto modelové situace zjednodušením skutečnosti, ve které mělo podíl více faktorů na rozhodování o tom, kdo zůstane na rodičovské dovolené. Uvedené dva hlavní důvody – *vyšší plat ženy a nezaměstnanost muže* – byly doplňovány dalšími ne tak důležitými důvody, avšak i tyto faktory byly důležité pro konečné rozhodnutí. U některých dotazovaných se objevovaly další významné důvody pro volbu otce na rodičovské dovolené, ale opět byly ekonomického rázu. Např. muž byl časově vytížený s ohledem na jeho plat. To znamená, že žena byla schopná vydělat přibližně

¹⁴³ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 33

¹⁴⁴ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 33

¹⁴⁵ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 34-36

stejnou, případně vyšší částku, za kratší pracovní dobu, a to znamenalo menší časovou ztrátu ve vztahu k rodině. Mezi další důvody patřily možnost přivýdělnku muže, nebo práce na přestavbě domu.¹⁴⁶

Nešporová závěrem konstatuje fakta, která vyplývají z provedeného výzkumu. Uvádí, že *ekonomická stránka* hraje významnou roli při rozhodování rodičů, a pokud by rodina byla ekonomicky závislá pouze na muži, tak by podle ní k takovému rozhodnutí nedošlo. Vlastní iniciativa otců, kteří by se chtěli celodenně starat o své děti, se ve společnosti vyskytuje ve výjimečných případech. Z toho vyplývá, že model nového a aktivního otcovství není i přes veškerou snahu doposud v ČR *výrazněji* rozšířen.¹⁴⁷

5.2 Porovnání situace v ČR s ostatními zeměmi

Jedním z cílů práce je porovnání situace v ČR s ostatními zeměmi, kde je model otce na rodičovské dovolené zaveden již delší dobu, případně je tato možnost využívána otci hojněji než v českých poměrech. Jako vzorek zkoumaných společností jsem vybrala tři skandinávské země, konkrétně Švédsko, Norsko a Dánsko.

5.2.1 Švédsko

Ve *Švédsku* bylo už v 70. letech 20. století umožněno mužům zůstat na tzv. rodičovské dovolené. Do té doby měla pouze matka státem zaručenou možnost celodenně pečovat o své malé dítě. Instituce rodičovské dovolené však formálně rozšířila a posílila práva i druhého rodiče – otce. I přes vyspělost skandinávských zemí v oblasti stejných příležitostí pro muže a ženy, došlo k četnějšímu využívání této možnosti až v devadesátých letech. K této změně nedošlo samovolnou proměnou v chování rodičů, ale napomohla tomu stimulace ze strany státu. Jednalo se o zavedení tzv. „otcovských kvót“, kdy je určitá část rodičovské dovolené přiřazena otci, a pokud ji nevyužije, tak rodina ztrácí na tuto část placeného volna nárok.¹⁴⁸

¹⁴⁶ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 36

¹⁴⁷ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 39

¹⁴⁸ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 10

Ve Švédsku je rodičovská dovolená určena pro ženy i muže, a tak mají rodiče společný nárok na rodičovskou dovolenou. Jedná se o možnost čerpání 480 dnů od doby narození dítěte do jeho osmi let. Každý z rodičů musí vyčerpat 60 dnů, které nemůže přenechat tomu druhému, tím pádem je zajištěna otcovská péče o dítě minimálně po dobu 60 dnů. Ve studii Bosničové a Kolářové uvádí jedna z respondentek, že ve švédské společnosti se rozdělení rodičovské dovolené opravdu dodržuje. V prvním období je s dítětem doma matka a po půl roce přebírá péči o dítě muž.¹⁴⁹ K roku 2015 bylo ve Švédsku zaznamenáno 33 % mužů na rodičovské dovolené.¹⁵⁰

Výše rodičovského příspěvku je v porovnání s Českou republikou vysoká. Všichni zaměstnanci mají nárok na 80 % svého příjmu do dosažení 18 měsíců věku dítěte. Mnoho švédských zaměstnavatelů ještě navíc podporuje rodiče formou doplatku k příspěvku rodičovské dovolené po dobu šesti měsíců. Díky této skutečnosti se rodič může plně soustředit na svou rodičovskou roli.¹⁵¹

Cíl švédské rodinné politiky je koncipován jako „*vyrovnávání životních podmínek mezi rodinami s dětmi a bez dětí, podpora příležitostí obou rodičů při kombinování práce mimo domov s rodinnými povinnostmi a speciální podpora rodin v nepříznivých situacích.*“¹⁵²

5.2.2 Norsko

Rozdíl mezi českou a norskou společností je v rovnoprávnosti muže a ženy na pracovních pozicích a náhledu společnosti na pečující otce nebo naopak pracující matky. Další z respondentek, psychologka Barbora Šindelářová žijící v Norsku, uvádí, že s negativním názorem na matku, která dá své dítě v jednom roce do školky, se v norské společnosti neseťkáte. V Norsku je rovnoprávnost ženy a muže historicky daná. V tomto

¹⁴⁹ BOSNIČOVÁ, Nina, KOLÁŘOVÁ, Jitka, ed., 2012. Kde to ladí a kde skřípe: sladování práce a péče v mezinárodní perspektivě. Praha: Gender studies. ISBN 978-80-86520-40-7, s. 59-60.

¹⁵⁰ TICHÁ, Monika, 2017. Komparace české a švédské politiky zaměřené na podporu angažovaného otcovství [online]. Brno, [cit. 2019-12-07]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/jyr9m/diplomova_prace.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova Univerzita, s. 47.

¹⁵¹ BOSNIČOVÁ, N., KOLÁŘOVÁ J., ed., 2012, s. 61

¹⁵² BOSNIČOVÁ, N., KOLÁŘOVÁ J., ed., 2012, s. 61

ohledu byli první v Evropě i ve světě. I proto se v norské společnosti matky malých dětí neseťkávají s takovou diskriminací ze strany zaměstnavatele jako např. u nás v ČR.¹⁵³

V České republice začíná mateřská dovolená matce zpravidla od šestého týdne před očekávaným dnem porodu. Mateřská dovolená v souvislosti s porodem nemůže být kratší než 14 týdnů a v žádném případě nesmí skončit ani být přerušena před uplynutím šesti týdnů od porodu.¹⁵⁴ V Norsku je tento čas pro matku a dítě značně kratší, což dokazuje skutečnost, že pro matku a dítě je rezervováno pouze 9 týdnů, z čehož tři týdny jsou před očekávaným termínem porodu a šest týdnů po narození dítěte.¹⁵⁵

Norská legislativa umožňuje rodičům možnost vzít si 46 týdnů rodičovské dovolené během kterých pobírají plat v plné výši, nebo mohou zvolit druhou variantu, kdy čerpají rodičovskou dovolenou po dobu 56 týdnů, ale v tomto případě pobírají „pouze“ 80 % ze svého platu.¹⁵⁶

Otcové v Norsku jsou na rodičovské dovolené ze zákona tři měsíce, během které pobírají rodičovské dávky. Jak už je výše uvedeno, tak i v norském rodinném právu se objevuje pojem „kvóta pro otce“.¹⁵⁷ Čtyřtýdenní kvóta pro otce vznikla už v roce 1993 a v roce 2009 byla prodloužena z šesti týdnů na deset. V roce 2008 využilo kvótu pro otce 90 % otců¹⁵⁸, což je vysoké číslo, ale musíme brát v potaz rozdíl mezi kvótou pro otce trvající několik týdnů a rodičovskou dovolenou, která trvá 1 až 3 roky.

5.2.3 Dánsko

V Dánsku je pro matku vyhrazená mateřská dovolená, která začíná čtyři týdny před porodem a končí čtrnáct týdnů po porodu. Během této doby je otci přidělena otcovská dovolená po dobu dvou týdnů. Na mateřskou dovolenou navazuje rodičovská dovolená v trvání 32 týdnů, která je k dispozici právě *rodině*, a tak si matka či otec mohou

¹⁵³ BOSNIČOVÁ, N., KOLÁŘOVÁ J., ed., 2012, s. 54-55

¹⁵⁴ PŘIB J., BŘESKÁ N., ŠPUNDOVÁ E., PILÁTOVÁ J., 2003, s. 36

¹⁵⁵ BOSNIČOVÁ N., KOLÁŘOVÁ J., ed., 2012, s. 55

¹⁵⁶ BOSNIČOVÁ N., KOLÁŘOVÁ J., ed., 2012, s. 55

¹⁵⁷ NEŠPOROVÁ O., 2005, s. 10

¹⁵⁸ BOSNIČOVÁ N., KOLÁŘOVÁ J., ed., 2012, s. 55-56

vybrat libovolný počet týdnů a v péči o dítě se střídat. Těchto 32 týdnů si Dánové mohou odložit a začít je čerpat kdykoli až do devíti let věku dítěte.¹⁵⁹

V dánské společnosti je na rozdíl od té české podporován systém částečných úvazků. Rodičům je tedy umožňováno pracovat během rodičovské dovolené na poloviční úvazek, a tím pádem dochází k usnadnění návratu matky zpět do pracovního procesu. Výše příspěvku od státu činí 50 % z platu, ale zaměstnavatel poskytuje rodiči během mateřské nebo rodičovské dovolené částečný či úplný plat.¹⁶⁰

Dánští otcové tvoří 6, 4 % rodičů na mateřské a rodičovské dovolené.¹⁶¹ Dánsko má v porovnání s Českou republikou cca o půlku méně obyvatel, a tak je to v podstatě celkem vysoké číslo a jenom potvrzuje trvající konzervativní náhled na mužské a ženské role v České republice.

Srovnání situace v ČR s jinými zeměmi je vyjádřeno také tabulkou, ve které porovnávám hodnoty rodičovské dovolené. Hodnoty vyjadřující počet procent otců, kteří čerpají buď rodičovskou dovolenou, nebo využívají otcovských kvót, jsou přibližné.

¹⁵⁹ BOSNIČOVÁ N., KOLÁŘOVÁ J., ed., 2012, s. 57-58

¹⁶⁰ BOSNIČOVÁ N., KOLÁŘOVÁ J., ed., 2012, s. 58

¹⁶¹ BOSNIČOVÁ N., KOLÁŘOVÁ J., ed., 2012, s. 58

Tabulka 2: ČR vs. skandinávské země

	DÉLKA TRVÁNÍ RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ	VÝŠE RODIČOVSKÉHO PŘÍSPĚVKU	MOŽNOST ČERPÁNÍ RD OTCI	VYUŽITÍ RD OTCI / VYUŽITÍ OTCOVSKÝCH KVÓT* (%)
ČESKO	156 týdnů	70 % třicetinásobku z denního vyměřovacího základu (viz s. 29)	ANO	2 %
ŠVÉDSKO	cca 69 týdnů	80 % platu	ANO	33 %
NORSKO*	46 týdnů / 56 týdnů	100 % platu / 80 % platu	ANO	90 %
DÁNSKO	32 týdnů	50 % příjmu	ANO	6, 4 %

zdroj: vlastní zpracování dle uvedených zdrojů¹⁶²

¹⁶² Tabulka vytvořena pomocí dat dostupných z:

BOSNIČOVÁ, Nina, KOLÁŘOVÁ, Jitka, ed., 2012. Kde to ladí a kde skřípe: sladování práce a péče v mezinárodní perspektivě. Praha: Gender studies. ISBN 978-80-86520-40-7, s. 55, 56, 57-58, 58, 59-60, 61.

TICHÁ, Monika, 2017. Komparace české a švédské politiky zaměřené na podporu angažovaného otcovství [online]. Brno, [cit. 2019-12-07]. Dostupné z:

https://is.muni.cz/th/jyr9m/diplomova_prace.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova Univerzita, s. 47.

Zákoník práce, 2006, ISBN 978-80-7488-340-8, s. 50.

STATISTICKÉ ÚDAJE: Pobírání rodičovského příspěvku. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ.cz [online]. [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/10543>

NEŠPOROVÁ, Olga, 2005. Harmonizace rodiny a zaměstnání. Část 4, Rodiny s otci na rodičovské dovolené. Praha: VÚPSV, 86 s. ISBN 80-239-6824-6, s. 13.

Příspěvky v roce 2019 [online]. 2019 [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: <https://www.prispevky.cz/rodice-tehotenstvi/rodicovska>

ZÁVĚR

Jedním z cílů mé bakalářské práce bylo zmapovat aspekty mateřské a rodičovské dovolené s ohledem na pečovatelskou roli mužů a žen. Došla jsem k závěru, že právní ustanovení mateřské a rodičovské dovolené neumožňuje ženě dostačující možnost realizovat se na trhu práce, stejně jako je to umožněno muži. Vzhledem k dlouhé době určené pro čerpání rodičovské dovolené dochází k dlouhým výpadkům v kariéře žen a tyto výpadky mají vliv na nižší profesní sebevědomí žen či na platové rozdíly mezi mužem a ženou.

Dalším z cílů bylo zjistit důvody, které vedly rodiče ke zvolení otce jako hlavního pečovatele. Podle předpokladu převládaly hlavně ekonomické důvody, ať už se jednalo o vyšší plat ženy, či nezaměstnanost muže. Vyplývá z toho, že situace, kdy otec vyloženě požaduje celodenní péči o dítě, je spíše výjimkou. Pokud by ekonomická situace rodiny nedovolovala muži čerpat rodičovskou dovolenou, zřejmě by ke zvolení této možnosti rodina nepřistoupila.

Do druhé kapitoly, která obsahuje náhled na péči o dítě v současných rodinách, jsem zařadila pojem *sdílené rodičovství*, které se jeví jako „ideální model rodičovství“ v současné společnosti. Myslím si, že pro celkový pozitivní vývoj dítěte je důležitá přítomnost obou rodičů. Nejen, že je pro oba rodiče důležité vytvářet si vztah s dítětem už od raného věku, ale je také důležité rozvíjet vztah mezi rodiči samotnými. Rodičovství totiž zasáhne do jejich životů velice výrazně a je důležité, aby se láska, kterou k sobě chovají, nepřesunula pouze k dítěti, případně se nevytratila úplně.

Ať už zůstane s dítětem na rodičovské dovolené žena či muž, tak v každém případě dítě vždy postrádá vliv a přítomnost toho druhého. Bylo by vhodné, aby česká legislativa začala pracovat na úpravě právního ustanovení čerpání mateřské i rodičovské dovolené, případně dala možnost otci nastoupit na otcovskou dovolenou.

Součástí poslední kapitoly je další z cílů této práce, a to porovnání situace v ČR se zeměmi, kde je model otce na rodičovské dovolené zavedený delší dobu, případně je tato možnost hojněji využívána. Z výše uvedených skutečností vyplývá, že zavedené podmínky pro čerpání rodičovské dovolené otci ve zkoumaných zemích jsou funkční a mohly by být jistým vzorem a inspirací pro reformu právního ustanovení rodičovské

(otcovské) dovolené v České republice. Faktory, které by mohly ovlivnit motivaci otce v celodenní péči o dítě, jsou následující.

- ZMĚNA DÉLKY TRVÁNÍ RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ

Rodičovská (otcovská) dovolená by měla být kratší, protože v porovnání s uvedenými skandinávskými zeměmi je v České republice doba pro čerpání rodičovské dovolené extrémně dlouhá. Může tak docházet k prohloubení pocitu nerovnosti ženy a muže, protože matka nebo otec nemá možnost realizovat se jinak než v rodičovské roli.

- FLEXIBILITA ČERPÁNÍ RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ

S délkou trvání rodičovské dovolené souvisí právě i nemožnost čerpání rodičovské dovolené po částech. Ve Švédsku a Dánsku si mohou rodiče rozložit rodičovskou dovolenou do několika let a čerpat ji dle svého uvážení, ale v České republice je nutné čerpat rodičovskou dovolenou v kuse, a to maximálně do věku tří let dítěte. Tato nemožnost flexibility má velký vliv na pracovní povinnosti muže. Pokud by totiž otec byl na rodičovské dovolené a pobíral vyměřený příspěvek od státu, nepokryl by tento příspěvek ušlý zisk jeho výdělku, a proto by bylo pro rodinu zcela nevýhodné a v některých případech nemožné, aby na rodičovskou (otcovskou) dovolenou nastoupil muž.

Závěrem bych uvedla, že spolupráce ženy a muže v péči o dítě a domácnost je velice důležitá, ať už s ohledem na vztah mezi rodiči a dítětem, nebo mezi partnery, případně s ohledem na správné fungování rodiny. Je pro mě překvapením, že i v dnešní době plné bojů proti předsudkům se setkáváme s názorem, že starost o dítě a domácnost je čistě ženská záležitost, a že muž, který celodenně pečuje o své malé děti, vlastně není tím „pravým a správným“ mužem.

Seznam použitých zdrojů a literatury

BOSNIČOVÁ, Nina, KOLÁŘOVÁ, Jitka, ed., 2012. Kde to ladí a kde skřípe: sladování práce a péče v mezinárodní perspektivě. Praha: Gender studies. ISBN 978-80-86520-40-7.

BUREŠ, Michal, 2019. Růst rodičovské 2020 - kompletní info. FINANCE.cz [online]. 21.11.2019 [cit. 2019-12-01]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/512209-rust-rodicovske-dovolene/#Rod1>

DUDOVÁ, Radka, 2008. Otcovství po rozchodu rodičovského páru. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 234 s. Sociologické disertace. ISBN 978-80-7330-136-1.

DUDOVÁ, Radka, ed., 2007. Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 166 s. Sociologické studie, 07:3. ISBN 978-80-7330-119-4.

DUNOVSKÝ, Jiří, 1999. Sociální pediatrie: vybrané kapitoly. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9.

EHRENSAFT, Diane, c1990. Parenting together: men and women sharing the care of their children. Illini Books ed. Urbana: University of Illinois Press. ISBN 0252061373.

HELUS, Zdeněk, 2007. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1168-3.

JANDOUREK, Jan, 2007. Sociologický slovník. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-269-0.

KALNICKÁ, Zdeňka, 2009. Úvod do gender studies: otázky rodové identity. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd. ISBN 978-80-7248-528-4.

KARSTEN, Hartmut, 2006. Ženy – muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]. Praha: Portál. Spektrum (Portál). ISBN 80-7367-145-x.

KŘÍŽKOVÁ, Alena, 2006. Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-112-1.

- KŘÍŽKOVÁ, Alena, ed., c2005. Kombinace pracovního a rodinného života v ČR: politiky, čas, peníze a individuální, rodinné a firemní strategie. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. ISBN 80-7330-077-x.
- MAŇÁK, Josef, PROKOP, Jiří, SOLFRONK, Jan, ed., 1998. Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie: příspěvek ke vzdělávání učitelů. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-58-3.
- MAREŠ, Petr, POTOČNÝ, Tomáš, ed., 2003. Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15.-17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Brno: Barrister & Principal. Sociální studia. ISBN 80-86598-61-6.
- MAŘÍKOVÁ, Hana, ČERMÁKOVÁ, Marie, ed., 2000. Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace). Praha: Sociologické nakladatelství. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-93-1.
- MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta, 2007. Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-7330-135-4.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 1996. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-085-5.
- MEČÍŘOVÁ, Lucie, 2018. Jak dlouho trvá mateřská dovolená ve zbytku světa?. FINANCE.cz [online]. 30.05.2018 [cit. 2019-12-01]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/509883-materska-dovolena-ve-svete/>
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ: Statistické údaje [online]. [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/10543>
- NEŠPOROVÁ, Olga, 2005. Harmonizace rodiny a zaměstnání. Část 4, Rodiny s otci na rodičovské dovolené. Praha: VÚPSV, 86 s. ISBN 80-239-6824-6.
- NOVÁK, Tomáš, 2013. O otcovské roli: [význam otce v rodině]. Praha: Grada. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-4498-8.
- OAKLEY, Ann, 2000. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál. ISBN 80-7178-403- 6.

- PAVLÁT, Josef, 2008. Otcovství, děti a rodina [online]. 189-195 [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: http://www.cspsychiatr.eu/dwnld/CSP_2008_4_189_195.pdf
- PŘIB, J., BŘESKÁ, N., ŠPUNDOVÁ, E., PILÁTOVÁ, J., 2003. Materská a rodičovská dovolená. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada. Osobní a rodinné finance. ISBN 80-247-0675- x.
- Příspěvky v roce 2019 [online]. 2019 [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: <https://www.prispevky.cz/rodice-tehotenstvi/rodicovska>
- RENZETTI, Claire M., CURRAN, Daniel J., 2003. Ženy, muži a společnost. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0525-2.
- SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed., 2008. Aktivní otcovství. Brno: Nesehnutí. ISBN 978-80-903228-9-1.
- ŠTAMBERKOVÁ, Jaroslava, ŠTEFKO, Martin, 2007. Využívání mateřské a rodičovské dovolené: praktická příručka pro zaměstnance i zaměstnavatele: výklad dle nového zákoníku práce pro rok 2007, nová úprava nemocenského pojištění 2008. Praha: Český helsinský výbor. ISBN 978-80-86436-00-5.
- TICHÁ, Monika, 2017. Komparace české a švédské politiky zaměřené na podporu angažovaného otcovství [online]. Brno. [cit. 2019-12-07]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/jyr9m/diplomova_prace.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova Univerzita.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.
- Zákoník práce, 2006, ISBN 978-80-7488-340-8.
- ZOJA, Luigi, 2005. Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Prostor. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-145-8.

Seznam příloh

Příloha 1: Rozhovor s otcem na rodičovské dovolené	58
---	-----------

Příloha 1: Rozhovor s otcem na rodičovské dovolené

V mém okolí znám osobně pouze jednoho muže, který je na rodičovské dovolené. Zpovídaným otcem na rodičovské dovolené je Jaroslav K. (32 let) z Prahy, který pečuje o svého syna Filipa (3 roky). Rozhodla jsem se tedy pro přiložení rozhovoru, který se uskutečnil přes sociální síť Facebook. Otázky k rozhovoru jsem měla předem připravené, ale variovala jsem je podle odpovědí respondenta.

Kdo navrhl variantu, že na rodičovskou dovolenou nastoupíš ty? Jednalo se o vzájemnou dohodu?

„Na jednu stranu to byla vzájemné, na tu druhou to byl první krok od Markéty. Dohoda byla taková, že až Filipovi bude rok, tak se vyměníme. První rok byla s Filipem doma Markéta, pak jsem ji vystřídal já.“

Jaký hlavní důvod vás k tomuto rozhodnutí vedl?

„Bylo to čistě z ekonomické hlediska. Druhý důvod byl, aby Markéta nevypadla na dlouhou dobu z operativního vytížení.“

Na jaké pozici pracuje tvá žena?

„Je „starší“ urologický lékař v jedné z nejlepších nemocnic v republice + soukromá ordinace.“

Takže jste se rozhodli pro tuto možnost kvůli rozdílnosti v příjmech?

„Ano.“

Připravoval ses nějakým způsobem na novou životní roli otce? Myslím tím např. studium literatury apod.

„Žádnou knihu, jak vychovat, starat se o dítě jsem nečetl. Čeho jsme se ale s Markétou načetli, byly zprávy od doktorů. Filip se totiž narodil s vrozenou vadou v srdci, takže operace, kontroly atd. Z toho vyplynulo, jak se máme chovat, kdyby se mu špatně dýchalo, měl teploty, kašel, špatnou barvu. Vše toto potřebuje i specifickou léčbu.“

Měl jsi obavy, zda to zvládneš?

„Měl, a i teď mám. Doted' si vyčítám, že Filip umí jen pár, ale jen opravdu pár slov. I když máme od lékařů potvrzeno, že děti, které jsou téměř hned po porodu operovány a drženy v umělém spánku, to mají těžké a jsou ve všem pomalejší. Tak není nic příjemného, když ve školce o rok mladší dítě mluví v celých větách. To bych chtěl určitě změnit u případného druhého potomka.“

Myslíš, že se otec dokáže postarat o dítě stejně dobře jako matka?

„Dobře určitě. Stejně dobře, podle mě nikoli. Chlapi jsou odjakživa hračky, ženy jsou spíš výchovného typu (z mého pohledu).“

Jak probíhá váš běžný den se synem?

„Jelikož je Filip hodně společenský a má rád děti, tak chodíme od 20. měsíce 3x týdně dopoledne do školky. Jinak jediný volný den bývá úterý. To si ale pospíme do osmi hodin. Poslední rok milujeme mašinky. Frčí u nás dřevěná mašinková mánie. Všude jsou vláčky, koleje, nádraží, přejezdy. Z pohádek máme rádi Krtečka, Mašinku Tomáše, Boba a Bobka, různé říkanky a písničky a taky rádi tancujeme. Jsme hodně „aktivní“ co se týče neposlušnosti a utíkání venku, to je vždycky řevu a naběhaných kilometrů. Naštěstí chodíme každý den od 12 do 15 hodin spát. Vše záleží samozřejmě na počasí a zdraví. Večerku máme kolem deváté večer, někdy dříve podle aktuální únavy.“

Podílíš se i na domácích pracích?

„Z 90 % ano. Doktorina není lehká práce. Chci Markétě co nejvíce ulehčit. Peru, vařím, uklízím, prostě vše co je potřeba. Jediné co ani jeden z nás nedělá je nakupování. To si necháme vozit domů, s tím raubířem to je zkrátka nemožné.“

Jak na vaše rozhodnutí reagovalo okolí? Vaše rodiny, přátelé či zaměstnavatelé?

„Zaměstnavatelé to věděli dopředu. Rodina z mé strany to kvitovala, od Markéty se to nelíbilo akorát mamince. Kamarádi a širší okolí to pochopilo. Někomu to trvalo déle, někdo nám záviděl, někdo si klepal na čelo.“

Kdyby přišlo na svět další dítě, volili byste opět tuto variantu?

„Určitě, už jsem domluveni ☺.“